

DEMOKRATSKA I INKLUZIVNA ZAJEDNICA ZA UČENJE

Priručnik za trenere

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

DEMOKRATSKA I INKLUZIVNA ZAJEDNICA ZA UČENJE

Priručnik za trenere

Dozvoljena je reprodukcija izvoda (do 500 reči), osim za komercijalne svrhe pod Uslovom da je očuvan uintegritet teksta, da se odlomak ne koristi izvan konteksta, i Da ne daje nepotpune informacije niti na neki drugi način dovodi čitaoca na pogrešne zaključke o njegovoj prirodi, obimu ili sadržaju teksta. Izvor teksta je uvek obavezno navesti na sledeći način

“© Savet Evrope, 2021”. Sve druge zahteve za reprodukciju/prevod dela i celog teksta, treba uputiti na Direktorat za komunikacije, Savet Evrope (F-67075 Strazbur Cedeks ili na publishing@coe.int)

Svu ostalu korespondenciju koja se odnosi na ovu publikaciju treba uputiti na adresu:

Odeljenje za obrazovanje, Avenija Evrope, F -67075 Strazbur Cedeks, Francuska, tel. +33 (0)3 88 41 20 00 23 e-pošta: publishing@coe.int

Dizajn i izgled omota: Odeljenje za izradu dokumenata i publikacija (OIDP), Savet Evrope Kredit za fotografije: Shutterstock i projekat INCLUDE

Uredništvo OIDP nije uredilo ovu publikaciju radi ispravkeštamparske i gramatičke greške.

© Savet Evrope, Avgust 2021.
Sva prava zadržana. Licencirano Evropskoj Uniji pod uslovima

Izdavač: Savet Evrope

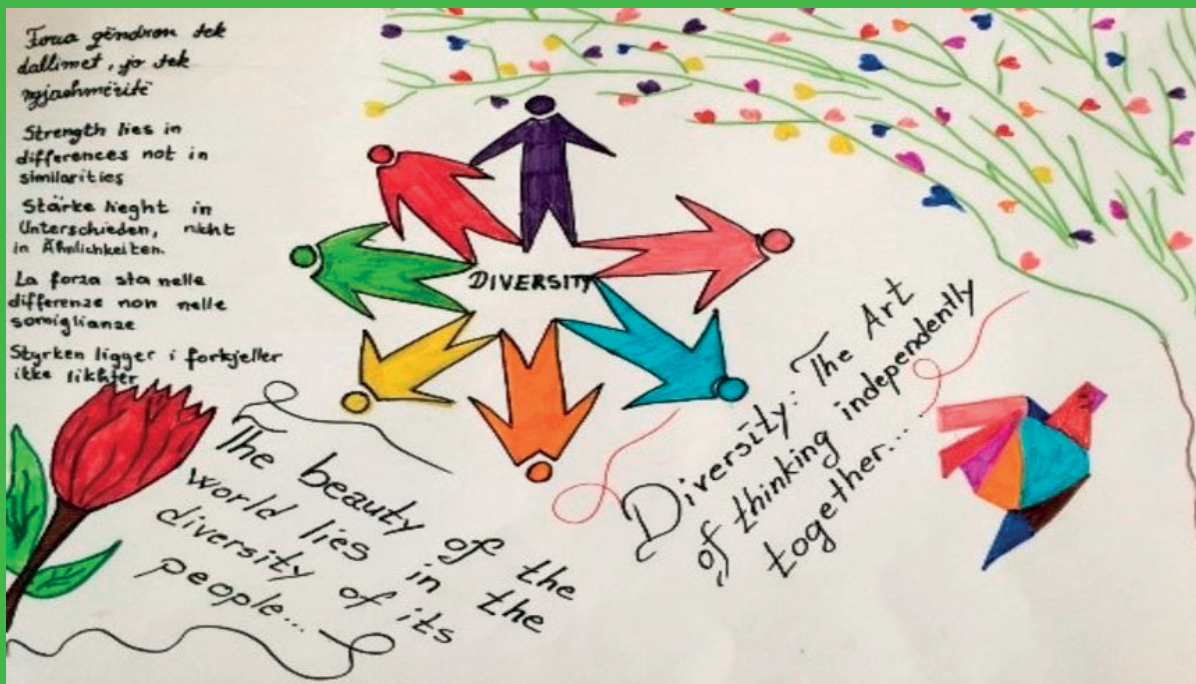
Autor: Rolf Golob

Ova publikacija je pripremljena uz finansijsku podršku Evropske unije i Saveta Evrope, u okviru zajedničkog projekta “Izgradnja kapaciteta za uključivanje u obrazovanje – INCLUDE”. Stavovi izraženi u njoj ne predstavljaju nužno zvanične stavove Evropske Unije ili Saveta Evrope.

Sadržaj

DEO I: OPŠTE INFORMACIJE	5
Uvod	6
Ciljna grupa	6
Preduslovi	6
Metodologija	6
Ishodi učenja	6
Opšti aspekti	7
Pregled programa	7
DEO II: PLANOVI OBUKE	9
RADIONICA 1:	
UVOD, IZGRADNJA TIMA I PROFIL INKLUZIVNE ŠKOLE	10
RADIONICA 2:	
PROMIŠLJANJA O ULOZI NASTAVNIKA U INKLUZIJU I TEMA VRŠNJAČKOG NASILJA.	13
RADIONICA 3:	
VRŠNJAČKO NASILJE I INKLUZIJA U PRAKSI	18
RADIONICA 4:	
NASTAVNA PRAKSA VIDLJIVA KROZ SIMULIRANU NASTAVU	22
DEO III: KOMPLET ALATA ZA TRENERE:	25
KAKO PODRŽATI SPROVOĐENJE INKLUZIJE U SVAKODNEVNOJ NASTAVI?	26
Osnove za svakodnevnu nastavnu praksu	26
Koncepti za popunjavanje praznina u učenju kod Roma,	
Aškalija i Egipćana nakon Covida-19	28
KOMPETENCIJE KAO CILJ VASPITANJA I OBRAZOVANJA	30
Šta su kompetencije?	30
Koje su kompetencije potrebne za demokratsko građanstvo?	30
PRIMENA BLUMOVE TAKSONOMIJE NA SVIM OBUKAMA	32
OBILAZAK NASTAVNIKA: PRAĆENJE RADA I DAVANJE POVRATNIH INFORMACIJA	34
OBUKA I PLANIRANJE KOMPETENCIJA ZA DEMOKRATSKU KULTURU (KDK)	40
Kako organizovati proces učenja	40
Planiranje osnova	41
Metode/pristupi	41
ULOGA PROMIŠLJANJA TRENERA	47
Demokratska kultura: Poster bašte.	48

DEO I: OPŠTE INFORMACIJE

1. UVOD

Ovaj priručnik za trenere je dodatak uz priručnik za nastavnike koji učestvuju u programu („Viđenje inkluzije iznutra“). Najveći deo sadržaja za učenje i specijalizovane informacije na teme inkluzije, demokratske kulture, vršnjačkog nasilja i ekološkog obrazovanja pripremljen je na takav način da se može koristiti kao validan materijal za radionice, kao i za predavanja nastavnika.

Cilj je da učesnici za rad koriste svoj priručnik do kraja kursa. Fokus nije toliko na prezentacijama trenera, koliko je na vlastitom proučavanju od strane učesnika u toku i između radionica.

Nakon svake radionice, učesnici imaju domaće zadatke, koji postaju sadržaj prve od četiri sesije na početku naredne radionice.

Svaka radionica se sastoji od četiri sesije od kojih svaka traje po 1,5 sat. Iskusni treneri završavaju sesije prema vlastitim kompetencijama. Oni poznaju učesnike i znaju kako da ih podstaknu da aktivno uče.

Od samog početka, treneri obilaze učesnike za vreme pauze između radionica. Za odgovarajuće praćenje rada na časovima i obavezne kvalitativne povratne informacije, u ovom priručniku su dati izvodi.

CILJNA GRUPA

Prva faza ove obuke koja se sastoji od pet delova namenjena je ciljnoj grupi nastavnika iz odabranih škola. Ti nastavnici rade u školskim timovima (cca 10 po školi), a prate ih i obučavaju specijalno obučeni mentori.

PREDUSLOVI

Nastavnici koji učestvuju treba:

- ▶ da budu na raspolaganju da učestvuju u 4 jednodnevne sesije obuke i u faze realizacije koje se dešavaju između radionica;
- ▶ da budu motivisani i privrženi eksperimentisanju sa novim metodama nastave i da sprovedu aktivnosti zasnovane na iskustvu obuke.

METODOLOGIJA

Obuku karakteriše uravnotežena mešavina znanja, vrednosti i veština. 'Priručnik za nastavnika' je u središtu razvijanja znanja i čini osnovu svih nastavnih jedinica obuke. Umesto širokih prezentacija znanja, učesnici će dobijati zadatke koje treba da prouče tokom dana obuke i da prodiskutuju (u parovima) stečene uvide (promišljanja) sa kolegama iz struke i da ih podele sa celom grupom na obuci (razmena). Treneri se staraju da se svaki zadatak za proučavanje zasniva na određenom zadatku tj. da se kombinuje sa uvidom i realizacijom zadataka. Redovno će se koristiti Blumova taksonomija.

Metodologija koja se koristi tokom obuke predstavlja mešavinu:

- ▶ individualnog proučavanja/rada
- ▶ rada u parovima/grupnog rada
- ▶ sesija u plenumu
- ▶ predavanja i prezentacija
- ▶ interaktivnih vežbi koje se, najvećim delom, mogu ponavljati ili prilagoditi za korišćenje u radu sa učenicima.

Interaktivne metode i aktivnosti koje podstiču promišljanja, saradnju i kreativnost biće omogućene tokom cele obuke. Na zadnjoj sesiji obuke, biće dat prostor da se odgovori na konkretne dodatne potrebe pojedinačnih škola, u smislu rešavanja drugih povezanih tema ili šireg zadiranja u pitanja o kojima je već bilo reči na prethodnim sesijama).

ISHODI UČENJA

Po završetku kursa, nastavnici koji su na njemu učestvovali biće u stanju da:

- ▶ razumeju složenu i holističku prirodu inkluzije
- ▶ objasne kolegama iz struke i roditeljima koja načela treba slediti za osmišljavanje inkluzivne škole i sprovođenje inkluzivne nastave
- ▶ sprovode načelo inkluzivne nastave u svakodnevnoj nastavnoj praksi i nezavisno ocenjuju rezultate
- ▶ promišljaju o vlastitom stavu prema inkluziji i različitosti i da već stvore odgovarajući profil vlastitih jakih i slabih tačaka
- ▶ upoznaju Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu (ROKDK) i koliko je tih 20 kompetencija važno za sprovođenje inkluzivnog obrazovanja kao i za razvoj demokratije u školama i društvu uopšte.

OPŠTI ASPEKTI

- ▶ Obuka je osmišljena da se održava preko interneta u grupama od po oko 10 učesnika, imajući u vidu da će biti neophodno uraditi verziju za rad licem u lice ili za kombinovano učenje.
- ▶ Obuka će se zasnivati na sinhronizovanim onlajn sesijama i/ili obuci licem u lice i individualnom radu koji će učesnici deliti na onlajn platformi.
- ▶ Kurs traje 50 sati, uključujući 24 sata sesija i 26 sati individualnog rada.
- ▶ Predlaže se održavanje 4-dnevne radionice i 3 faze realizacije između svake obuke (Domaći zadaci).

PREGLED PROGRAMA

	Radionica 1	Radionica 2	Radionica 3	Radionica 4
Ključne oblasti	Uvod, stvaranje tima, profil inkluzivne škole, osnovna znanja o ključnim činjenicama inkluzije.	Promišljanja i izveštavanje o prvim uspesima. Upoznavanje sa osnovnim znanjima o vršnjačkom nasilju i razumevanje i korišćenje ROKDK.	Prezentacija poster za borbu protiv vršnjačkog nasilja i planiranje akcije za nedelju borbe protiv vršnjačkog nasilja. Upoznavanje sa ključnim faktorima za planiranje dobrog časa inkluzije .	Prezentacija ekološkog projekta sa analizom njegovog inkluzivnog i demokratskog potencijala. Sesije simulirane nastave od strane svih učesnika, kao dokaz ličnog razvoja. Povratne informacije o celom kursu obuke .
Sesija 1	Uvod u kurs, formiranje parova za sva četiri dana radionice.	Prezentacija domaćeg zadatka i prvih rezultata sprovođenja. Izveštaj trenera o posebtama školama. Promišljanja o uspehu i teškoćama sprovođenja.	Prezentacija poster za borbu protiv vršnjačkog nasilja. Razmena iskustava i poteškoće.	Prvi pregled četiri dana radionice uz predlog za tekuće povratne informacije (flipčart). Detaljno planiranje vremena za ekološki projekat.
Sesija 2	Tri dimenzije za razvoj škole.	Lična promišljanja o vlastitom 'profilu inkluzije' zasnovana na pročitanoj štivu.	Zajedničko planiranje nedelje borbe protiv vršnjačkog nasilja.	4 pripremljene sesije simulacije nastave od strane četiri tima.

	Radionica 1	Radionica 2	Radionica 3	Radionica 4
Sesija 3	Različito i razlika in Školi. Poglavlja 2 – 7 razraditi u timovima i podeliti sa ostalima.	Vršnjačko nasilje kao težak oblik isključenosti. Nastavnik kao nasilnik. Opšte informacije. Lista za proveru za borbu protiv vršnjačkog nasilja.	Šest koraka za planiranje inkluzivnog časa. Diskusija i promišljanja o posledicama vlastite nastavne prakse.	Međusobne povratne informacije o sesijama simulirane nastave, uzimajući u obzir inkluziju i kulturu demokratije. Opšta promišljanja trenera.
Sesija 4	Sesija simulirane nastave o jednakosti. Promišljanja o prvom danu radionice.	Od borbe protiv vršnjačkog nasilja do kulture demokratije i ROKDK. Demokratija i njen kvalitet. Model kompetencija za demokratsku kulturu (KDK –“ Leptir”).	Uvod u osnove o obrazovanju o životnoj sredini i njena povezanost sa kulturom življenja demokratije.	Opšta promišljanja i povratne informacije o celokupnom kursu obuke u malim timovima i u plenumu. Uvod u evaluaciono istraživanje koje će učesnici dobiti u narednoj nedelji.
Domaći zadatak	Učesnici će: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Predavati/testirati 3 nastavne vežbe ▶ Podeliti nova saznanja sa roditeljima i/ili nastavnicima. ▶ Pripremiti prezentaciju 	Učesnici će: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Pozvati nekog kolegu da prati rad na času i pruži povratne informacije. ▶ Proučiti: Poglavlje 3 o vršnjačkom nasilju i preduzeti prve korake ▶ Pripremiti predlog za poster za borbu protiv vršnjačkog nasilja. 	Učesnici će: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Doneti odluku o projektu o životnoj sredini ▶ Oni prezentuju prvi predlog-studiju ▶ Pripremaju jedan od primera iz nastave za simulaciju nastave 	Pružiti povratne informacije.

DEO II: PLANOVI OBUKE

RADIONICA 1:

UVOD, IZGRADNJA TIMA I PROFIL INKLUZIVNE ŠKOLE

DEO I – OPŠTE INFORMACIJE

Pregled, pitanja koja su obuhvaćena:

Uvod, izgradnja tima, profil inkluzivne škole, osnovna znanja o ključnim činjenicama inkluzije.

DEO II – SESIJE KORAK PO KORAK

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 1 - Sesija 1 – 1,5 h	Tema: Uvod Deo 1: Uvodne aktivnosti radi stvaranja atmosfere za zajednički rad (“probijanje leda”), zatim predavljanje kursa u smislu konteksta, procesa, sadržaja, pristupa i stila učenja, materijala (priručnik) i očekivanih ishoda. Učesnici dobijaju priručnike (štampanu verziju) i prvi put se upoznaju sa njegovim sadržajem. Pojašnjenje trenera kao facilitatora. Znanje se stiče uglavnom proučavanjem materijala i deljenjem informacija. Facilitator organizuje proces učenja.	Prezentacije (power-point) Priručnici
	Tema: Formiranje parova za učenje tokom celog kursa obuke Deo 2 Uvod daje facilitator: Misliti (proučiti) – u parovima (diskutovati sa partnerom za učenje) – deljenje će biti ključni pristup i priprema za direktnu realizaciju. Dakle: radićemo u parovima. Parovi se biraju putem odgovarajućih karata (videti Priručnik, deo D. 1.1). Formirani timovi se sada kombinuju sa još jednim timom, tako da tim sada ima četiri člana. Kroz vežbu ‘grb’ (D 1.3) oni rade na svom profilu kompetencija.	Priručnik
	Deo 3: Promišljanje: U fudbalskim timovima, potrebne su nam i mi prihvatamo različite kompetencije i uloge. Zašto se to razlikuje u školama? Zašto obično težimo društvenim normama i jednakim nivoima znanja, pristupu i ishodima učenja?	

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 1 - Sesija 2 – 1,5 h	<p>Tema: Tri dimenzije razvoja za škole</p> <p>Deo 1: Uvod i zadatak</p> <p>Vrlo kratko se predstavlja trougao dimenzija kao elemenata za razvoj škole.</p> <p>Zadatak za individualno proučavanje: A/I/1: Tri dimenzije (izvori, prakse, strukture). Pojedinačno svi učesnici crtaju trougao sa tri dimenzije u uglovima i definišu šta još treba da se uradi da se postignu ciljevi formulisani za svaku dimenziju. Zajedno sa svojim partnerom za učenje oni u paru (diskutuju) i dolaze do zajedničkog crteža na A3 formatu. Ovo se izlaže u plenumu (deljenje).</p>	<p>Priručnik za nastavnike A/I/1</p> <p>Papir formata A3</p>
	<p>Tema: Presentacija trouglova grupa.</p> <p>Deo 2</p> <p>Pojašnjenje: Tri dimenzije se moraju dobro razumeti i povezati sa prethodnim znanjima svih učesnika. Treneri moraju da obezbede da svi učesnici iznesu svoje gledište.</p>	<p>Grupna prezentacija</p>
	<p>Tema: Diskusija i priprema</p> <p>Deo 3</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Koje je osnovno shvatanje ovih dimenzija? ▶ Zašto su ove tri dimenzije toliko važne? ▶ Zajednički poster (flipčart) kao dugoročni cilj za direktora, nastavnike, osoblje, roditelje, školski odbor. 	

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 1 - Sesija 3 – 1,5 h	<p>Tema: Različito i razlika u Školi 2 - 7</p> <p>Deo 1</p> <p>Diskusija o tački 1 poglavlja (tri dimenzije). Tačke 2 – 7 osnovnog razumevanja ovde se razjašnjavaju i predstavljaju. Svaki par dobija (slučajno?) jedno od poglavlja. Zadatak je da se sadržaj predstavi na (grafički) način, tako da se može predstaviti u plenumu i da svi mogu da ga razumeju i o njemu diskutuju.</p>	<p>Priručnik za nastavnike A/I/ 2 - 7</p>
	<p>Deo 2</p> <p>Prezentacija 6 elemenata (1.2 – 1.7) od strane timova.</p>	<p>6 prezentacija</p>
	<p>Deo 3</p> <p>Vežba: svaki učesnik može napamet da objasni sedam elemenata (1.1 – 1.7) kao da on/ona o njima razgovara sa kolegama/posetiocima/roditeljima.</p> <p>Učesnici obučavaju jedan drugog u timovima uz pomoć Priručnika.</p>	<p>Priručnik za nastavnike</p>
	<p>Deo 4</p> <p>Promišljanja :</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Šta sam danas naučio/-la (svako stavlja po 3 tačke na samolepljive papiriće)? Sakuplja se i grupiše na zidu u plenumu. ▶ Šta sam nekako znao/-la, ali nikada nisam iskazao/-la? 	<p>Samolepljivi papirići.</p> <p>Zid za izlaganje zabeleški.</p>

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 1 - Sesija 4 – 1,5 h	<p>Tema: Svi smo mi jednaki, ali su neki jednakiji od ostalih.</p> <p>Deo 1</p> <p>Uvod: Zajedno se izvodi obrazovna aktivnost (simulacija nastave) i o njoj se promišlja. Iz poglavlja o tome kako doživljavamo druge (D/1.4), postavljaju se pitanja o (ne)jednakim mogućnostima.</p> <p>Soba je tako uređena da se vežba može održati, a realizuje je trener (ili pripremljeni učesnik).</p>	Priručnik za nastavnike D/1.4/4
	<p>Deo 2</p> <p>Povratne informacije:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kako je sproveden ovaj čas? ▶ Šta sam naučio/-la o inkluziji? ▶ Koji elementi sa poslednje sesije su pomenuti? 	
	<p>Deo 3</p> <p>Realizacija :</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kako bih ovo mogao/-la da izvedem na svom času? ▶ Kako da to prilagodim starosnoj grupi? ▶ Kako da obezbedim da SVI uzmu učešće? 	
	<p>Deo 4</p> <p>Promišljanja na temu proteklog dana:</p> <p>Koja je razlika između žene/muškarca koji ulaze i izlaze sa ove radionice?</p>	Samolepljivi papirići Flipčart

Vreme	Opis
Domaći zadatak	<p>Tema: Domaći zadatak do naredne radionice</p> <p>Učesnici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Predavati/testirati 3 nastavne vežbe iz Priručnika. ▶ Podeliti sa grupom roditelja i/ili nastavnika koji nisu uključeni u obuku ključne elemente iz “Šta je dobro znati” (1 – 7). ▶ Pripremite zajedno sa svojim timom-partnerom prezentaciju (max. 5’) o rezultatima oba zadatka.

RADIONICA 2:

PROMIŠLJANJA O ULOZI NASTAVNIKA U INKLUZIJ I TEMA VRŠNJAČKOG NASILJA

DEO I – OPŠTE INFORMACIJE

Pregled, pitanja koja su obuhvaćena:	Promišljanja i izveštavanje o prvim uspesima. Upoznavanje sa osnovama o vršnjačkom nasilju i učenje o tome kako razumeti i koristiti ROKDK.
--------------------------------------	---

DEO II – SESIJE KORAK PO KORAK

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 2 - Sesija 1 – 1,5 h	<p>Tema: Presentacija domaćeg zadatka</p> <p>Deo 1</p> <p>“Probijanje leda”. Zatim, trener odlučuje na koji način će domaći zadatak biti predstavljan: bilo bi dosadno samo nizati jedan za drugim. Presentacija u vidu postera i izložbe? Manji timovi na kojima se predstavljaju rezultati i o njima se diskutuje?</p>	Priručnik za “probijanje leda”
	<p>Tema: Prvi ostvareni rezultati</p> <p>Deo 2</p> <p>Diskusija u plenumu (stolice postavljene u krug) o poteškoćama i uspesima. Diskusiju započinje trener izveštavanjem o svojim obilascima časova, uz prikazivanje fotografija i, po mogućnosti, i rezultata diskusije sa povratnim informacijama sa nastavnikom čiji je čas posetio (od njega saznajemo o efektima posete trenera).</p>	Izveštaj trenera o poseti razredima, uz fotografije (presentacija u power point-u).
	<p>Tema: Lična promišljanja</p> <p>Deo 3</p> <p>Otvorena diskusija radi finaliziranja retrospektive prvog dana radionice i domaći zadatak:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Na koji način je moja svest podignuta vezano za temu inkluzije? ▶ Šta bih ja mogao/-la da sprovedem? ▶ Šta nije funkcionisalo? Zašto? ▶ Koliko dobro bih mogao/-la da integrišem nove uvide u svoju nastavu? ▶ Kako vidim lični profesionalni razvoj i profil moje škole? ▶ Koliko otvoren/-na mogu da budem s tim u vezi? <p>Informacije trenera: lična promišljanja i uvidi čine sadržaj naredne sesije.</p>	Flipčart za prikupljanje tačaka za diskusiju

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 2 - Sesija 2 – 1,5 h	<p>Tema: O čemu bi bilo dobro razmisliti?</p> <p>Deo 1</p> <p>Uvod: Nastavnik kao praktičar koji promišlja. Trener predstavlja ovaj pristup i otvara prvu rundu "na blic": svaki učesnik dovršava sledeću rečenicu: "Kad promišljam kao nastavnik i kao osoba znači da ja redovno....".</p> <p>Zadatak: Učesnici rade u timovima od po 5 osoba prema 5 poglavlja iz A/II:</p> <p>O čemu bi bilo dobro razmisliti.</p> <p>Naslovi 5 poglavlja su ispisani na papirićima, timovi nasumice izvlače jedan. Članovi u ovih 5 timova prouče poglavlje i zatim odgovaraju na pitanje o promišljanju kroz prezentaciju u power pointu .</p>	Priručnik za nastavnike
	<p>Tema: učenje jedni od drugih</p> <p>Deo 2</p> <p>Svih 5 Prezentacija u power pointu se sabere, a prezentacija u plenumu pomaže da svih 5 timova stekne znanja o svih 5 poglavlja. Trener se stara da nijedna informacija ne bude izostavljena i dopunjuje ih, ukoliko je potrebno.</p>	Prezentacija u power point-u koju su pripremili timovi
	<p>Tema: Promišljanja</p> <p>Deo 3</p> <p>Na početku, trener sumira ono što je čuo/-la i daje komentar kojim izražava razumevanje i zahvalnost. On/ona ukazuje na elemente koje je propustio/-la i poziva učesnike da formulišu vlastita razmišljanja. Šta mi je teško da prihvatim: koje oblike razlika teško tolerišem? Kakvu je promenu ovo donelo za mene i/ili naše društvo/zemlju poslednjih godina? Da li se stvari kreću na bolje ili na gore?</p>	Stolice postavljene u krug.

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 2 - Sesija 3 – 1,5 h	<p>Tema: Vršnjačko nasilje: Težak oblik svakodnevne isključenosti.</p> <p>Deo 1:</p> <p>Trener daje uvod rezultatima PISA istraživanja o vršnjačkom nasilju u svetu i na Kosovu.</p> <p>Zadatak: "Na papiru formata A4 napišite čitkim slovima vašu vlastitu definiciju vršnjačkog nasilja." Bez dodatne diskusije, čita se svaka definicija u plenumu i stavlja na zid (svi sede u krug)?</p> <p>Kratak krug diskusije:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kakvo je vaše lično iskustvo sa vršnjačkim nasiljem? ▶ Da li se sećate da su vas vršnjaci maltretirali? ▶ Zašto je toliko teško priznati, ili se čak setiti da su nas vršnjaci maltretirali? Da li je to zato što je teško biti (ne-jaka) žrtva? ▶ Zašto je nastavnicima toliko teško da postanu svesni vršnjačkog nasilja u razredu? ▶ A, šta ćemo ako je nasilnik nastavnik? 	<p>https://www.osce.org/kosovo/120706</p> <p>https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/cd52fb72-en.pdf?expires=1622208856&id=id&accname=guest&checksum=-6C3AB6E2024D-F67563E0D-5C018D4D464</p>
	<p>Tema: Osvestiti problem i diskusija o rešenjima</p> <p>Deo 2</p> <p>Zadatak: "Pročitajte članak o nastavnicima kao nasilnicima u Priručniku i podelite svoje utiske u grupama od po 4 osobe (rade po dva para)."</p> <p>Pitanja/teme o kojima će biti reči (sakupiti ih na flipčartu):</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Koji su efekti nasilnih nastavnika po učenike? ▶ Zašto se o ovoj ČINJENICI zapravo ne diskutuje u školama? ▶ Kako se možete boriti protiv opasnosti da postanete nasilnik? Sastavite listu za proveru sa najmanje 10 stavki na pozadini istog flipčarta. ▶ Podelite vlastito stanovište, sakupite rezultate iz grupe i stavite ih na flipčart. 	<p>Priručnik za nastavnike</p> <p>Listovi papira za flipčart</p>
	<p>Tema: Opšte informacije</p> <p>Deo 3</p> <p>Poster se bez diskusije stavlja na zid. Nakon toga, sledi individualni zadatak za proučavanje:</p> <p>"Pročitajte poglavlje "Opšte informacije na temu vršnjačkog nasilja za zaposlene u obrazovanju (edukatore). Na zidu ćete naći flipčart sa naslovima 2 a) – h). Za svaki od 8 podpoglavlja, koristite najmanje 3 samolepljiva papirića za beleške na kojima ćete napisati ključne reči koje su važne za nastavnike i roditelje kao opšte informacije o vršnjačkom nasilju."</p> <p>Kada završi, prva grupa od četvoro iz poslednjeg zadatka ponovo uzima svoju listu za proveru vršnjačkog nasilja i sada dodaje, ispravlja, kompletira i menja je u listu čiji je naslov: "Šta svako mora da zna o vršnjačkom nasilju u našoj školi!"</p>	<p>Samolepljivi papirići (tipa "Post it").</p>

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 2 - Sesija 4 – 1,5 h	<p>Deo 1</p> <p>Tema: Nema mesta vršnjačkom nasilju – Kultura demokratije.</p> <p>Pokazujući šemu 'leptira' uz davanje kratkog uvoda u istorijat ROKDK dolazimo do teme 'Demokratija danas' sa pozivanjima na neke nedavne kritične razvoje događaja u nekoliko demokratija, uz pozivanje na Izveštaj <i>Freedom House-a</i> za 2021. godinu:</p> <p>"Moramo da odgovorimo na ključno pitanje: šta je kvalitet demokratije? Šta je kultura demokratije? Zašto je vršnjačko nasilje u demokratskoj instituciji kao što je državna škola skandal? Eto, zato ćemo morati da se pozabavimo našim očekivanjima."</p>	<p>https://freedom-house.org/sites/default/files/2021-02/FIW2021_World_02252021_FINAL-web-upload.pdf</p>
	<p>Deo 2</p> <p>Tema: Šta je kvalitet demokratije?</p> <p>Diskusije u malim timovima:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Šta očekujem od demokratske države? Šta bi bili minimalni standardi za društvo koje sebe naziva 'demokratskim'? Kakvo je moje lično iskustvo? Ključne reči se prikupljaju i stavljaju na zid. ▶ Trener ređa ključne reči prema temama "demokratija kao oblik vladavine" i "demokratija kao način života". Ovo nas dovodi do teme kulture demokratije. ▶ I ovde se pozivamo na Izveštaj Freedom House i na faktore koji oni koriste. Zatim razmatramo različite "nivoje" demokratije i tražimo da se osvrnemo na individualno iskustvo jačanja ili slabljenja demokratije. 	
	<p>Deo 3</p> <p>Tema: Model KDK</p> <p>Kratak uvod u model KDK, kontekst i proces njegovog razvoja, kao i struktura. Za naredni zadatak biće neophodno razumevanje 20 kompetencija:</p> <p>Svaka grupa identifikuje situaciju koja se odnosi na neku situaciju vršnjačkog nasilja u školi (konflikt, kontroverza, problematična situacija) iz vlastitog iskustva učesnika, iz sredstava informisanja ili sa društvenih mreža.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Grupa analizira situaciju kroz "optiku KDK", identifikujući: ▶ kompetencije za demokratsku kulturu koje su učesnici koristili u toj situaciji. ▶ Kompetencije za demokratsku kulturu koje bi mogle biti korisne za razvoj situacije u pozitivnom smeru. <p>Svaka grupa mora da pruži argumente i objašnjenja, na osnovu analize definicija odabranih kompetencija.</p>	<p>Šema leptira za KDK u uvećanoj verziji (rukom crta trener?)</p>
	<p>Deo 4</p> <p>Prezentacije</p> <p>Grupe prezentuju svoje primere i nalaze.</p> <p>Učesnici razmenjuju prve utiske o KDK.</p>	

Vreme	Opis
Domaći zadatak	<p>Tema: Domaći zadatak do naredne radionice</p> <p>Učesnici:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Predaju/testiraju 3 nastavne vežbe iz Priručnika: pozivaju kolegu/koleginicu da posmatra njihov rad i pruži povratne informacije. ▶ Proučiti: Poglavlje 3 o vršnjačkom nasilju – preduzimanje akcije na temu vršnjačkog nasilja (prevencija i intervencija): Napravite prvi korak na prevenciji i budite spremni da izveštavate na predstojećoj radionici. ▶ Pripremite predlog postera za borbu protiv vršnjačkog nasilja za školu u saradnji sa nekim učenicima i kolegama (informacije o izložbi na sledećoj radionici).

RADIONICA 3: VRŠNJAČKO NASILJE I INKLUZIJA U PRAKSI

DEO I – OPŠTE INFORMACIJE

Pregled, pitanja koja su obuhvaćena:	<p>Prezentacija postera za borbu protiv vršnjačkog nasilja i planiranje aktivnosti za nedelju borbe protiv vršnjačkog nasilja.</p> <p>Upoznavanje sa ključnim faktorima za dobro planiranje predavanja o inkluziji.</p>
--------------------------------------	---

DEO II – SESIJE KORAK PO KORAK

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 3 - Sesija 1 – 1,5 h	<p>Deo 1</p> <p>Tema: Prezentacija domaćeg zadatka: izlaganje postera</p> <p>Izlaganje postera za borbu protiv vršnjačkog nasilja i interno takmičenje. Svaki učesnik dobija 5 poena na samolepljivom papiriću koje može slobodno da dodeli. Kriterijum: grafički dizajn i razumljivost.</p>	Poster učesnika
	<p>Deo 2</p> <p>Tema: Iskustvo iz aktivnosti</p> <p>U plenumu, jedan od trenera izveštava o školskoj poseti jednoj od škola učesnika.</p> <p>Diskusije i razmena iskustava u 4 kruga stolica:</p> <p>Dve runde:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Svaki učesnik izveštava o jednoj probnoj (testiranoj) nastavi-vežbama. 2. Svaki učesnik izveštava o jednoj od aktivnosti na prevenciji vršnjačkog nasilja koju je preduzeo/-la. 	Izveštaj trenera o posetama (prezentacija u power pointu).

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 3 - Sesija 2 - 1,5 h	<p>Deo 1</p> <p>Tema: Planiranje nedelje borbe protiv vršnjačkog nasilja u školi</p> <p>Uz prethodno znanje o vršnjačkom nasilju i predlozima za prevenciju/intervenciju, učesnici prave akcioni plan za stvarnu nedelju borbe protiv vršnjačkog nasilja.</p> <p>Kao podršku, mogu da koriste mrežu planiranja za dan čišćenja (videti priručnik).</p>	Priručnici Flipčart Prezentacija u power pointu
	<p>Deo 2</p> <p>Tema: Prezentacija i zajedničke povratne informacije</p> <p>Timovi predstavljaju svoje planove (flipčart ili power point).</p> <p>Posle svake prezentacije, učesnici daju povratne informacije i predloge za poboljšanja.</p>	Prezentacije u power pointu od strane učesnika

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 3 - Sesija 3-1,5 h	<p>Deo 1</p> <p>Planiranje inkluzivne nastave</p> <p>Prezentacija za Deo III: Kako dobro planirati – Šest koraka za planiranje inkluzivnog časa.</p>	Prezentacija u power pointu od strane trenera, koja se zasniva na priručniku.
	<p>Deo 2</p> <p>Diskusije za pripremu nastavnika na temu planiranja časa</p> <p>Učesnici u parovima odlučuju o dva od 6 koraka koji će analizirati i diskutovati (treneri se postaraju da svih šest koraka budu odabrani najmanje jednom). Priprema prezentacije na flipčartu.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kako to menja moju pripremu za čas, ukoliko uzmem u obzir ovaj korak? ▶ Šta još moram da znam/naučim za sprovođenje ovog koraka? ▶ Kakva podrška mi je potrebna od strane uprave škole? ▶ Kakva podrška mi je potrebna od strane trenera sa projekta? 	Priručnik za nastavnike Flipčart
	<p>Deo 3</p> <p>Tema: Prezentacija grupnih analiza</p> <p>Predstavljaju se analize šest koraka. Kada, na primer, jedan tim predstavlja korak 1, a ostali su pripremili isto, oni dopunjavaju elemente koji nedostaju ili iznose razlike u svojim analizama.</p>	Prezentacija od strane učesnika na flipčartu
	<p>Deo 4</p> <p>Tema: Promišljanja i diskusija o posledicama</p> <p>Prilagođavanje vlastitih profesionalnih rutina zahteva vreme. Nastavnici moraju da imaju mogućnost da formulišu i podele svoje sumnje, strahove i nadanja. Trener pronalazi pravi način da se to uradi. Ovo se može raditi u plenumu, kroz individualne beleške, kroz neverbalne oblike (crteži, objekti itd.).</p>	

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 3 - Sesija 4 - 1,5 h	<p>Deo 1</p> <p>Tema: Obrazovanje u oblasti životne sredine – osnovno i važno</p> <p>U prvom koraku, nastavnici razjašnjavaju stavove koji se tiču obrazovanja u oblasti životne sredine (ekološkog obrazovanja). Trener počinje sa nekim zanimljivim motivacionim elementom. Na primer, običnim pogledom na kantu za đubre u školi i nastavkom diskusije na temu realnosti današnjeg života, ali ne unoseći pri tom negativne komponente pridike u diskusiju.</p> <p>Zadatak za proučavanje: Uvod u poglavlje o obrazovanju iz oblasti životne sredine. 'Ekološko obrazovanje sa dugom istorijom'. Pitanja o kojima se razgovara:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Koliko je ovo bilo važno u mojoj mladosti? ▶ Kako različite generacije gledaju na to? ▶ Kako sam ja kao nastavnik pripremljen za ovaj cilj? ▶ Zašto je ono dobilo na važnosti? ▶ Kako je ono povezano sa ciljevima održivog razvoja UN do 2030. godine? <p>Učesnici daju lična zapažanja (promišljanja), a nakon čitanja i diskutuju o njima (dele) sa partnerom sa kojim rade. Koje su razlike, a koji su zajednički pogledi?</p>	<p>Sakupljanje otpada.</p> <p>Fotografije otpada na javnim prostorima itd.</p>
	<p>Deo 2</p> <p>Tema: Životna sredina kao deo demokratskog okruženja</p> <p>U plenumu trener sada podržava diskusiju koja je usmerena na pitanje na koji način obrazovanje o životnoj sredini može biti deo kulture demokratije. Uz pomoć modela "leptira" i 135 deskriptora i korišćenjem postera bašte, u malim timovima profiliše se predlog dva projekta.</p>	<p>Model leptira.</p> <p>Priručnik za nastavnike</p>
	<p>Deo 3</p> <p>Tema: Demokratski profil ekoloških projekata</p> <p>U dva tima, učesnici sada profilišu dva predloga (školske bašte i dana čišćenja).</p> <p>Korišćenjem postera bašte, ovo će takođe biti zabavna vežba. Prezentacija postera će pokazati demokratski i didaktički potencijal ove vrste rada.</p>	<p>Kopije postera bašte.</p> <p>Priručnik za nastavnike</p>
	<p>Deo 4</p> <p>Tema: Uvod u simulaciju nastave za vreme predstojeće radionice</p> <p>Tokom poslednje radionice, 4 mala tima učesnika predstavljaju, svaki tim po jedan čas, a u saradnji sa ostalim učesnicima vrše simulaciju nastave. Učesnici moraju dobro da razumeju zadatak, kako bi mogli da pripreme materijale i isplaniraju detalje.</p>	

Vreme	Opis
Domaći zadatak	<p>Tema: Domaći zadatak do naredne radionice</p> <p>Učesnici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Porazgovarati u svojoj školi (školama), koji ekološki projekat će planirati i realizovati u dogledno vreme. ▶ Oni predstavljaju prvi predlog, svako svoj, u plenumu na početku naredne radionice. ▶ Mogu da se odluče za jedan od predloženih projekata (baštovanstvo ili dan čišćenja) ili da odaberu nešto što više odgovara njihovoj školi i njihovim željama i potrebama. ▶ Trener bi mogao da odluči, da svaka škola da po dva predloga, tako da diskusija obiluje idejama. ▶ Pripremite jedan od nastavnih primera iz Priručnika (vežba i plan časa za dnevne vesti) u malim timovima.

RADIONICA 4: NASTAVNA PRAKSA VIDLJIVA KROZ SIMULIRANU NASTAVU

DEO I – OPŠTE INFORMACIJE

Pregled, pitanja koja su obuhvaćena:	<p>Prezentacija ekološkog projekta sa analizom njenog inkluzivnog i demokratskog potencijala.</p> <p>Sesije simulirane nastave u kojima učestvuju svi učesnici, kao dokaz ličnog razvoja. Povratne informacije o celokupnom kursu obuke.</p>
--------------------------------------	--

DEO II – SESIJE KORAK PO KORAK

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 4 - Sesija 1 – 1,5 h	<p>Deo 1</p> <p>Tema: Opšti pregled i početak promišljanja o kursu obuke.</p> <p>Nakon „probijanja leda“, trener počinje sa izveštajima o svojim posetama školama i zapažanjima i rezultatima.</p> <p>Pregled dana takođe obuhvata i činjenicu da će ovo biti poslednji dan zvanične obuke. Trener postavlja flipčart na zid i pomaže učesnicima da ga tokom dana popune zapažanjima: šta sam naučio/-la? Šta sam sproveo/-la? Šta će mi ubuduće biti potrebno?</p>	Set alata za “probijanje leda” za trenere.
	<p>Deo 2</p> <p>Tema: Ideje za naš ekološki projekat</p> <p>Pripremljene projektne ideje se izlažu i diskutuju u plenumu.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Koliko je predlog inkluzivan? ▶ Koji ekološki problem će biti rešen ili razmatran? ▶ Na koji način je sproveden ili razmatran Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu (ROKDK)? 	
	<p>Deo 3:</p> <p>Tema: Detaljno planiranje</p> <p>Neophodni su vreme i tabela zadatka. U plenumu (ukoliko je u pitanju samo jedan projekat), ili u malim timovima, učesnici sada pristupaju planiranju stvarnih koraka.</p>	Flipčart za detaljno planiranje

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 4 - Sesija 2 – 1,5 h	Deo 1 Tema: Simulacija nastave 1 Učesnici iz tima 1 realizuju simulirani čas od 20 minuta. Ostali su njihovi "učenici".	Materijali koji su pripremljeni za odabrani čas
	Deo 2 Tema: Simulacija nastave 2	Materijali koji su pripremljeni za odabrani čas
	Deo 3 Tema: Simulacija nastave 3	Materijali koji su pripremljeni za odabrani čas
	Deo 2 Tema: Simulacija nastave 4	Materijali koji su pripremljeni za odabrani čas

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 4 - Sesija 3 – 1,5 h	Deo 1 Tema: Promišljanja i povratne informacije sa sesije simulacije nastave 15 minuta je rezervisano za podršku i relevantne povratne informacije u vezi sesije simulacije nastave: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Na koji način je bila inkluzivna (korišćenjem kriterijuma iz Priručnika)? ▶ Kako se sprovodi ROKDK (korišćenjem odgovarajućeg obrasca iz Priručnika). ▶ U čemu se ogleda kvalitet nastave i uključivanja svih koji uče? Koliko je dobra raspodela vremena na nastavu i učenje? ▶ Koliko nam je to bilo zanimljivo i zabavno? 	
	Deo 2 Tema: Promišljanja i utisci trenera. Trener prvo komentariše kvalitet povratnih informacija, a zatim daje pregled časova kojima je prisustvovao i sesija nastave u kojima je pratio rad kao posmatrač: šta je razvijeno? Šta su učesnici naučili?	

Vreme	Opis	Izvori
Radionica 4 - Sesija 4 – 1,5 h	<p>Deo 1</p> <p>Tema: Pogled unazad na 4 dana radionice od i domaće zadatke.</p> <p>Uvod: Trener se priseća ciljeva, procesa vezanih sa zadatak, sprovođenja aktivnosti i koristi poster sa beleškama učesnika koji je predstavljen na početku ovog dana radionice.</p>	Poster sa prve sesije dana
	<p>Deo 2</p> <p>Tema:</p> <p>Učesnici se dele u grupe od po 4 (dva tima za učenje):</p> <p>Predstave i daju komentare jedni drugima</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Najvažniji elementi inkluzije i demokratije koje ste ugradili u sprovođenje svojih aktivnosti ▶ Vaši konkretni naredni koraci ▶ Neki od eventualnih izazova koje treba rešavati ▶ Kako vi vidite vaš uticaj na situaciju Roma, Aškalija i Egipćana koji žive na Kosovu? 	
	<p>Deo 3</p> <p>U plenumu: prezentacija rezultata grupe</p> <p>Zaključak seminara</p> <p>Trener podstiče učesnike da</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ koriste izvore ▶ ostanu u kontaktu jedni sa drugima ▶ odgovore na evaluaciono istraživanje 	
	<p>Podnošenje detaljnog izveštaja o obavljenom poslu/povratne informacije</p> <p>Evaluaciono istraživanje treba poslati nakon završetka kursa obuke</p>	

DEO III: KOMPLET ALATA ZA TRENERE:

KAKO PODRŽATI SPROVOĐENJE INKLUZIJE U SVAKODNEVNOJ NASTAVI?

OSNOVE ZA SVAKODNEVNU NASTAVNU PRAKSU

Koncepti prostorije u kojoj se odvija nastava

Stolovi i klupe poređani u redove i tabla u vrhu učionice. Tradicionalni koncept školske učionice i pripadajući metod nastave, gde je nastavnik ispred đaka je prevaziđen. Posebno kada se predaje deci sa različitim sposobnostima, a istovremeno se zadovoljavaju potrebe pružanja podrške u istom razredu. Ovdje su potrebni novi, promenljivi koncepti učionice, koje je uvek moguće prilagoditi trenutnim potrebama. Želeli bi smo da vam ovde pokažemo kako možete da stvorite optimalno okruženje za učenje i postignete velike stvari sa ponekad malim merama. Nekoliko jastuka na podu ili sto sa klupama oko njega i – mesto za jutarnji ritual povezivanja („jutarnji krug“) je spremno!

„Jutarnji krug“ je jednostavan i brz način da se deci omogući najbolji mogući početak školskog dana. Kada sede zajedno u krugu, oči dece i nastavnika su u istom nivou. Ovo poboljšava jedinstvo razreda i pruža mogućnost za opuštenu razmenu ideja, gde se može o svemu razgovarati, od predstojećeg izleta razreda do planiranih projekata i eventualnih konflikata o kojima deca trenutno razmišljaju.

Idealno za veće razrede ili kada je prostor ograničen: mobilni „jutarnji krug“ napravljen od jastuka kao sedišta moguće je brzo postaviti i skloniti, a takođe uopšte nije skupo. Praktični jastuci imaju čvrste metalne uške koje se mogu lako okačiti nakon korišćenja, ili uvezati u rondelu od jastuka za sedenje.

U malim razredima, ili ukoliko u razredu ima dovoljno prostora, dobra ideja je postaviti fiksno mesto za sastanke za „jutarnji krug“. Jednostavno, sastavite dva ili tri stola i postavite klupe oko njih, tako da učenici mogu da sede zbijenije i, eto ugodnog mesta za sastanak za „jutarnji krug“ ili druge grupe za diskusiju, spremnog za korišćenje u svako doba.

Sedenje u krugu kao ritual međusobnog povezivanja na početku nastave („jutarnji krug“)

a) Osnovne informacije:

Sedenje zajedno u krugu je prastari oblik zajedničkog okupljanja. Bez obzira na to da li su ljudi u davna vremena sedeli u krugu oko vatre koja ih je grejala i štitila, ili su se okupljali oko kuhinjskog stola u duge zimske večeri i jedni drugima pričali priče – značenje ovog rituala se do danas nije promenilo: članovi grupe su zajedno i gledaju se u nivou očiju. Ovim se prenosi osećaj zajedništva, svakom pojedincu se uliva sigurnost i podrška i pruža mogućnost da se u okviru grupe razmatraju i rešavaju svi konflikti. Ova tradicija nastavlja da živi u „jutarnjem krugu“. Jutarnje okupljanje u krugu je kratak ali intenzivan predah pre početka časa i omogućava optimalni početak školskog dana.

b) Osmišljavanje „jutarnjeg kruga“

O tome na koji način se detaljno organizuje „jutarnji krug“ i o kojim temama će se diskutovati prvenstveno odlučuju deca i mladi ljudi koji u tome učestvuju. Na primer, oni mogu jedni drugima da pričaju o iskustvima tokom vikenda, da planiraju predstojeći školski dan ili da diskutuju o planiranim aktivnostima ili projektima. Oni mogu da u planiranje časa unose želje ili ideje, da proslavljaju rođendan nekog deteta ili čak da zajedno pevaju.

c) Korisni saveti iz prakse

Bez obzira na to kako se vodi „jutarnji krug“, prva zapovest bi trebalo uvek da bude: učešće je dobrovoljno. One kojima se ne učestvuje, ne bi trebalo prisiljavati na to. Samo kada su svi opušteni i srećni što učestvuju, „jutarnji krug“ je uspešan i može imati pozitivan efekat na raspoloženje u razredu. Pored toga, pokazalo se uspešnim kada svaki dan drugo dete vodi „jutarnji krug“, dok je nastavnik tu neprimetan. Facilitator ima zadatak da otvori „jutarnji krug“. On poželi dobrodošlicu učesnicima, vodi diskusiju i stara se da svako ko želi nešto da kaže dobije priliku da govori.

d) Praktično sprovođenje

Konkretno sprovođenje „jutarnjeg kruga“ u razredu je jednostavno: ili formirajte krug od jastuka za sedenje na podu, ili koristite postojeće stolove oko kojih se svi učesnici okupljaju u krug. Ovo uopšte nije komplikovan, ali je delotvoran način da se učenicima pruži prilika da se bolje upoznaju. To povećava razumevanje jednih za druge, čini ih obzirnijim prema drugima i poboljšava klimu u razredu na duži rok. A, iz toga, zauzvrat, koristi imaju nastavnici.

Radne stanice

Radne stanice predstavljaju oblik otvorene nastave. Cilj je da učenici rade na konkretnoj temi učenja, prvenstveno nezavisno, na nekoliko radnih stanica postavljenih u razredu.

a) Stanice za učenje

Svaka od fiksnih stanica sadrži određene aspekte najvažnijih tema za učenje i materijale i uputstva za rad. Po pravilu, oni koji uče su slobodni da odaberu redosled kojim prolaze kroz stanice i vreme koje provode na svakoj stanici. Na ovaj način, oni mogu sami da upravljaju svojom putanjom učenja prema svojim interesovanjima i postojećem znanju, a razlike u ponašanju prilikom učenja se lakše prevazilaze. Kada učenici prođu kroz sve stanice, oni prikazuju svoje rezultate, diskutuju o njima u razredu i dobijaju validne povratne informacije o njima. Mogu se postaviti dodatne stanice za učenike koji postižu vrhunske rezultate.

b) Metod rada i uloga nastavnika

Metod nastave rada po stanicama je naglašeno orijentisan na aktivnosti, pošto učenici mogu da uzmu aktivnu ulogu u procesu učenja, a ne samo da budu konzumenti učenja. Zadaci nastavnika prvenstveno se sastoje u (obično vremenski zahtevnoj) pripremi i podsticajnoj pripremi materijala za učenje, dok nastavnik iz pozadine prati proces učenja na način koji je više podržavajući.

c) Prednosti stanica za učenje

Učenje na radnim stanicama posebno karakteriše činjenica da ono omogućava raznovrsnost mogućih pristupa materijalu za učenje kroz vrstu, izbor i pripremu materijala za učenje (kao što su eksperimenti, puzzle, vežbe, praktični zadaci, prethodna literatura itd.). Ovo unapređuje metodološku kompetenciju učenika, pošto svaki pojedinac uči kako da rešava zadatke na ciljani i delotvoran način. Učenje kroz stanice se može obavljati individualno ili u manjim grupama. Radom u manjim grupama vežbaju se veštine saradnje i komunikativnog ponašanja i učenici uče kako da veće zadatke podele na manje radne korake i da ih rešavaju sistematično. Naposljetku, ali ne i najmanje važno, učenje na radnim stanicama povećava motivaciju učenika, pošto raznovrsnost metoda, tehnika i materijala koji se koriste na putanjama individualnog učenja omogućavaju pozitivna iskustva učenja. Učenje na radnim stanicama se prvenstveno preporučuje za diferencirano utvrđivanje znanja i u okviru interdisciplinarnе nastave.

Rad na projektu

Rad na projektu je oblik nastave i učenja akcionо orijentisane nastave u kojoj fizički i umni rad treba da se dovedu u što je moguće više uravnotežen odnos, a kod učenika treba angažovati što je više moguće čula.

a) Cilj

Kod rada na projektu, sadržaj učenja se prenosi jasno i ima praktičnu važnost. Zadatak učenika jeste da formiraju radne grupe nakon izbora teme i odluke o projektu. U okviru ovih grupa, na odgovarajućem projektu se radi uglavnom nezavisno i na njihovu vlastitu odgovornost. Od formiranja grupe do razumevanja zadatka, planiranja, organizacije, realizacije i konačne prezentacije rezultata, učenici prolaze kroz složen proces koji od njih zahteva raznovrsne veštine. Na taj način se izostrava njihova svest o problemu i oni moraju da pokažu volju da sarađuju. Oni

moraju da misle unapred, da na logičan način planiraju radne korake i, naposljetku, ali ne i najmanje važno, pokažu neke veštine. Veštine komuniciranja i davanja argumenata su neophodne za diskusiju u okviru grupe.

b) Uloga i zadaci učenika

U radu na projektu, svaki učenik ima aktivnu ulogu. Oni učestvuju u osmišljavanju projekta nezavisno i na vlastitu odgovornost. Saradnički rad omogućava svakome da korisno doprinosi i proširuje svoje individualne veštine i znanje u grupnom radu. Ova kombinacija intelektualnog i rada iz priručnika omogućava holističko i održivo učenje i povećava motivaciju učenika.

Istraživačka nastava

Istraživačka nastava je oblik otvorene nastave i orijentisana je ka metodi sticanja naučnih znanja. Ona je prvenstveno pogodna za predmete kao što su fizika, hemija i biologija.

a) Cilj

Cilj istraživačko-razvojnih časova nije samo širenje znanja iz datog predmeta, već takođe i načina naučnog promišljanja i rada. Promišljanja, kritički osvrt i razvoj vlastitih pristupa rešenjima je ovde od središnje važnosti. Visok nivo lične odgovornosti učenika i mogućnost realizacije njihovih vlastitih predloga takođe imaju pozitivan uticaj na motivaciju učenika. Pored toga, učenje kroz eksperimentisanje pruža deci živopisan pristup naučnim fenomenima.

b) Tok predavanja i koraci u radu

Početna tačka ovog koncepta nastave jeste predstavljanje "problema" u obliku fizičkog, hemijskog ili biološkog fenomena. U nastavku, zadatak učenika je da objasne ovaj fenomen kroz utvrđene korake, koji se dešavaju na isti način, i tako reše problem.

U uvodnoj fazi, prvi korak jeste korišćenje živopisne prezentacije (npr. u obliku nekog eksperimenta) radi stvaranja stava upitanosti kod učenika i definisanja problema.

U fazi stvaranja hipoteze, od učenika se traži da razviju vlastite koncepte rešenja na osnovu znanja koje poseduju i da ih primene na trenutnu situaciju. Svaka hipoteza dobijena na ovaj način mora biti opravdana i precizno formulisana pred razredom. Po pravilu, iz ovoga se razvijaju konstruktivne diskusije i eventualno novi pristupi rešenjima. U ovoj fazi, nastavnik je u poziciji posmatrača koji moderira diskusiju, ali ne pokušava da njome upravlja u određenom pravcu.

U narednoj fazi planiranja rešenja, prikupljaju se sugestije radi ispitivanja iznetih hipoteza. Ovde je, takođe, cilj da se učenici poduče naučnim metodama rada i procedurama. Od njih se traži da tačno navedu svoja promišljanja i eventualno imenuju odgovarajuće tehnike rada za razradu naredne faze.

U ovoj fazi, hipoteze se iskustveno proveravaju korišćenjem različitih metoda. U ovoj fazi, učenici imaju mogućnost da se okušaju u osnovnim naučnim tehnikama, kao što su praćenje izvođenja i poređenje i ocena rezultata.

U fazi obezbeđivanja rezultata, ocenjuju se i tumače rezultati istraživanja i odgovara se na početno pitanje ili se problem rešava. Konačno, moguće je razjašnjavanje detaljnih pitanja ili se novostečeno znanje može utvrditi i iskoristiti za objašnjavanje drugih fenomena.

KONCEPTI ZA POPUNJAVANJE PRAZNA U UČENJU KOD ROMA, AŠKALIJA I EGIPĆANA NAKON COVIDA-19

Opšte prihvaćena pretpostavka širom sveta je da su posebno deca iz socijalno i ekonomski ugroženih grupa mnogo propustila u učenju tokom perioda pandemije. Kako bi se ovoj deci pružila podrška, biće potrebno daleko više fleksibilnosti u školskom obrazovanju, od sada pa nadalje.

Podučavanje - čak i za vreme raspusta

Prva mera jeste zakazano podučavanje nakon škole i za vreme raspusta. Bez dodatne nastave u kontaktu sa nastavnikom, deca iz ugroženih sredina nemaju šansu da nauče propušteno. Međutim, valja takođe upozoriti na prekomerni stres za vreme raspusta. Deci i mladim ljudima je neophodno vreme za odmor. Oni su takođe izloženi ogromnom stresu od korone. Zato ćete morati da postignete pravu ravnotežu.

Odabir materijala za učenje

Međutim, takođe je važno dobro razmisliti koji sadržaj je stvarno neophodan, a koji nije! Umesto da se ide u širinu znanja, potrebno je ići u dubinu. Međutim, ni pod kakvim okolnostima se ne smeju izostaviti svi školski predmeti.

Subota kao školski dan

Trebalo bi takođe razmotriti da li bi subotu trebalo koristiti kao uobičajeni školski dan bar za neki vremenski period. Ovo takođe može da se uradi na dobrovoljnoj osnovi. Ovo se odnosi i na učenike i na nastavnike.

Formiranje međuuzrasne grupe za učenje

Ono o čemu se u mnogim školama diskutuje jeste privremeno „razbijanje“ razreda i uspostavljanje međuuzrasnih grupa za učenje iz više razreda. Učenici treba da uče zajedno prema svojim slabim i jakim stranama, bez obzira na to koji razred pohađaju, kako bi mogli da nadoknade ono što im nedostaje.

KOMPETENCIJE KAO CILJ VASPITANJA I OBRAZOVANJA

ŠTA SU KOMPETENCIJE?

Čini se da danas ceo svet govori o veštinama: da li sam dovoljno sposobna/-an da budem majka ili otac? Da li raspolazem sa dovoljno veština da vozim svoj bicikl kroz gusti gradski saobraćaj? A, šta ćemo sa mojim kulinarskim veštinama? Mojim veštinama čitanja? Mojim veštinama konverzacije? Mnogi školski nastavni planovi i programi se zasnivaju na veštinama i na taj način odgovaraju na nove izazove u našem društvu. Rad i koegzistencija se menjaju zato što se ekonomski, uslovi životne sredine i socijalni uslovi menjaju. Da bi buduće generacije mogle da se potvrđuju u privatnom i javnom životu i pronađu svoje mesto na tržištu rada, deca i mladi ljudi treba da budu u stanju da primenjuju svoja znanja i veštine na inovativan i odgovoran način. U tehničkim diskusijama, izraz „kompetencija“ se ponekad koristi kao sinonim za izraze kao što su talenat, sklonost, veština, sposobnost, uspešnost, učenje, znanje, pa čak i inteligencija.

Kako bismo suzili koncept kompetencija, moramo da se potrudimo da ih razlikujemo od postojećih izraza. Na primer, kompetencija se prvenstveno sagledava kao promenljiva, koju je moguće naučiti i koja se može savladati obukom. Prema tome, kompetencija se može shvatiti kao osnova za uspešan proces učenja, dok znanje možemo smatrati proizvodom ovog procesa učenja.

Prema tome, kada kažemo „kompetencija“ mislimo na sposobnost i veštinu da se problemi rešavaju i volja da se to i učini. Ovo je veoma važno u današnjem svetu koji se brzo menja: niko ne može da predvidi sa kojim problemima će se suočavati naša deca u bližoj i daljoj budućnosti. Ukoliko im damo veštine kroz koje oni mogu hrabro i sa samopouzdanjem da se suprotstave svojim problemima, tada ih pripremamo za nepoznatu budućnost. Ukoliko im pružamo rešenja, pravimo veliku grešku.

KOJE SU KOMPETENCIJE POTREBNE ZA DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO?

Kompetencije su nevidljive i mi možemo da ostvarimo pristup njima posmatrajući kako svi mi postupamo u svakodnevnom životu. Demokratski građani pokazuju svoju kompetenciju kroz vlastita delovanja i učinke. Ovo obuhvata i roditelje i decu. U školama se široko podrazumeva da nastava kroz, o i za demokratiju i ljudska prava predstavlja ključne pristupe. Zašto se to ne bi primenjivalo i na porodični život? Preciznije rečno, hajde da pogledamo različite vrste kompetencija koje pomažu mladim ljudima da postanu odgovorni članovi društva. One obuhvataju sledeće:

- ▶ analizu i prosuđivanje
- ▶ veštine
- ▶ preduzimanje akcije i učestvovanje
- ▶ lične i socijalne kompetencije.

Kompetencije analiziranja i prosuđivanja

Demokratsko građanstvo nalaže da građani razumeju pitanja o kojima se diskutuje, što zahteva da građani budu informisani i sposobni da analiziraju probleme i linije argumenata i konflikta. Ovo je kognitivna dimenzija razvoja kompetencija (učenje “o” problemima javnog života).

Bez ovog nivoa razumevanja, građanin je lak plen demagoga, lobista i populista i neće biti u stanju da identifikuje i pregovara o svojim individualnim ili grupnim interesima. Mi zavisimo od medija kao izvora informacija i moramo da budemo sposobni da se prema njima kritički odnosimo. Preduzimanje akcije u

demokratskom društvu je moguće samo ukoliko znamo šta želimo da postignemo. Moramo biti u stanju da definišemo naše interese i ciljeve, balansirajući između potreba i želja, vrednosti i odgovornosti. Javni život je proces donošenja odluka za rešavanje problema i rešavanje konflikata; nedonošenje odluke nije opcija, a odluke bez prosuđivanja nisu moguće. Sve veća složenost naših sve modernijih društava ima tendenciju da prenapregne kompetencije za analizu i prosuđivanje tzv. „normalnog građanina“. Rešavanje pitanja poverenja ili nepoverenja prema postojećim političkim liderima je jedan od načina da se ova složenost smanji. Obrazovanje je ključ koji građanima omogućava da ostanu dobro informisani o političkim odlukama koje ih se tiču.

Veštine

Deci i mladim ljudima je neophodan set veština ili tehnika kako bi mogli da stiču i koriste informacije i da formiraju vlastito mišljenje nezavisno i sistematizovano. Ovi alati omogućavaju budućim građanima da:

- ▶ stiču informacije i kroz medije i iskustveno iz prve ruke i istraživačke tehnike korišćenjem štampanih i elektronskih medija, intervjua, istraživanja, promišljanja itd.
- ▶ odabiraju i proučavaju informacije zahvaljujući tehnikama planiranja, upravljanja vremenom, čitanja, promišljanja, snimanja
- ▶ utvrđuju, predstavljaju, dele i argumentovano zastupaju svoja gledišta
- ▶ promišljaju o ishodima i procesima učenja i primene.

U značajnom obimu, ove veštine ne samo da su neophodne u životima mladih ljudi kao budućih građana, već takođe i, šire gledano, za proces celoživotnog učenja. One svakoga pripremaju za dalje akademske studije i za kvalifikovane poslove. Što se više diskutuje o ovoj vrsti učenja, što se više ona podržava i razmenjuje u okviru porodice, članovi porodice će je više i primenjivati. Ne postoji konačan dugoročni cilj. Mi učimo celog svog života. Roditelji i bake i deke mogu da uče od svoje dece na isti način na koji deca uče od njih.

Preduzimanje akcije i učešće

Upravo pomenuta obuka formalnih veština podržava celoživotno učenje za život u demokratiji. Ali, to nije dovoljno. Škole, komšiluk i porodice se mogu smatrati mikro zajednicama u kojima deca i mladi ljudi uče kako da uzmu učešća u društvu kroz praktično iskustvo. Kompetencije koje je potrebno da steknu da bi ostvarili porodični život koji dobro funkcioniše su sledeće:

- ▶ preslikavanje želja i potreba, razjašnjavanje i unapređivanje različitih interesa
- ▶ pregovaranje i donošenje odluka
- ▶ razumevanje i prihvatanje neophodnog okvira koji se sastoji od pravila i sankcija.

Najvažnija oblast transfera leži izvan porodice ili komšiluka, ona leži na društvu u celini i prostire se i na život odraslih.

Lične i socijalne kompetencije

Možda je koncept kompetencija donekle prenapregnut kada se proširuje na dimenziju vrednosti i stavova. S druge strane, važan je učinak, odnosno način na koji se deca i mladi ljudi ponašaju, a sklonost za određeno ponašanje se može shvatiti kao kompetencija. Ova dimenzija razvojne kompetencije odgovara učenju „kroz“ demokratiju i ljudska prava i odražava kulturu demokratije koja se razmatra u ovom Priručniku. To obuhvata sledeće:

- ▶ samosvesnost i samopoštovanje;
- ▶ empatiju;
- ▶ međusobno uvažavanje;
- ▶ razumevanje neophodnosti postizanja kompromisa;
- ▶ odgovornost;
- ▶ shvatanje ljudskih prava kao kolektivno deljenog seta vrednosti.

Okvir od 20 kompetencija za demokratsku kulturu stoga nije samo okvir za škole, već daje jasnu sliku, onoga o čemu smo mi sami morali da učimo i da to primenjujemo ceo svoj život.

PRIMENA BLUMOVE TAKSONOMIJE NA SVIM OBUKAMA

Kao trener i iskusni nastavnik, naravno da ste svesni da čak i na radionicama za aktivne nastavnike, pasivno učenje ima mali efekat na svakodnevni profesionalni život učesnika. Zbog toga uvek treba da osigurate da vaši pismeni zadaci predstavljaju izazov: od jednostavnog reprodukovanja znanja, do dubinskog razumevanja problema, do rešavanja problematičnih analiza ili zadataka procene. Zato je prilikom formulisanja ciljeva i osmišljavanja zadataka dobra ideja slediti taksonomiju Bendžamina Bluma o ciljevima kognitivnog učenja. Naravno, svi su upoznati sa ovom taksonomijom. Dobro je ponovo je osvestiti i koristiti je konkretno. Prema Blumu, ciljevi učenja su samo izvodljivi i lako razumljivi onima koji uče, ukoliko oni formulišu cilj učenja i koriste glagolske radnje (glagole) da jasno opišu ponašanje koje oni koji uče treba da pokažu.

Najčešće korišćenja taksonomija učenja ciljeva jeste ona Bendžamina Bluma (1956.) i modifikovana verzija koja se na njoj zasniva, a objavili su je Anderson i Krathwohl, Blumovi saradnici 2001. godine. Ove novije revizije još više naglašavaju aktivno učenje. Umesto procene, one kao najviši nivo kompetencije stavljaju razvoj i kreiranje.

Taksonomija cilja učenja prema taksonomiji Bluma, Andersona i Krathwohl-a obuhvata šest nivoa ciljeva kognitivnog učenja i glagolima opisuje željeno krajnje ponašanje u svakom datom slučaju. Svaki nivo znanja i veštine predstavlja nadgradnju i obuhvata prethodni nivo.

Kao trener, sami proverite da li vaši zadaci učesnicima ispunjavaju ove kriterijume i da li su učesnici svesni toga. Ovo je još jedan korak učenja za sve (učenje po modelu).

GLAGOLSKE RADNJE U SREDIŠTU AKTIVNOSTI UČENJA (PREMA REVIDOVANOJ BLUMOVOJ TAKSONOMIJI)

Faze	I. Pamćenje	II. Razumevanje	III. Primenjivanje	IV. Analiziranje	V. Ocenjivanje	VI. Kreiranje
	Pokažite da se sećate prethodno naučenog materijala tako što ćete se priseliti činjenica, izraza, osnovnih koncepata i odgovora.	Pokažite razumevanje činjenica/ideja organizovanjem, poređenjem, tumačenjem, davanjem opisa i navođenjem glavnih ideja.	Rešavajte probleme prema novim situacijama primenom stečenog znanja, činjenica, tehnika i pravila na drugačiji način.	Razmotrite i podelite informacije na delove utvrđivanjem motiva ili uzroka. Zaključujte i pronađite dokaze koji podržavaju uopštavanja.	Predstavite i branite mišljenja donošenjem sudova o informacijama, validnosti- ma ideja ili kvalitetu rada na osnovu kompleta kriterijuma.	Izvršite kompilaciju informacija zajedno na drugačiji način kombinovanjem elemenata na prema novom obrascu ili predlaganjem alternativnih rešenja.

Faze	I. Pamćenje	II. Razumevanje	III. Primenjivanje	IV. Analiziranje	V. Ocenjivanje	VI. Kreiranje
Glagoli	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Izabrati ▶ Definisati ▶ Naći ▶ Obeležiti ▶ Pobrojati ▶ Upariti ▶ Imenovati ▶ Prisetiti se ▶ Povezati ▶ Izabrati ▶ Pokazati ▶ Koristiti pravopis ▶ Reći ▶ Tačno navesti: ▶ Šta ▶ Kada ▶ Gde ▶ Koji ▶ Ko ▶ Zašto 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Klasifikovati ▶ Uporediti ▶ Porediti suprotnosti ▶ Pokazati ▶ Objasniti ▶ Proširiti ▶ Ilustrovati ▶ Interpretirati ▶ Kratko izložiti ▶ Povezati ▶ Parafrazirati ▶ Pokazati ▶ Rezimirati ▶ Prevesti 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Primeniti ▶ Izgraditi ▶ Odabrati ▶ Konstruisati ▶ Razviti ▶ Eksperimentisati sa ▶ Identifikovati ▶ Intervjuisati ▶ Iskoristiti ▶ Modelirati ▶ Organizovati ▶ Planirati ▶ Odabrati ▶ Rešiti ▶ Iskoristiti 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Analizirati ▶ Pretpostaviti ▶ Kategorisati ▶ Klasifikovati ▶ Uporediti ▶ Zaključiti ▶ Porediti suprotnosti ▶ Otkriti ▶ Secirati ▶ Razlikovati ▶ Podeliti ▶ Pregledati ▶ Funkcionisati ▶ Umešati se ▶ Kontrolisati ▶ Nabrojiti ▶ Naći motiv ▶ Pojednostaviti ▶ Istražiti ▶ Učestvovati ▶ Ispitati na 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Saglasiti se ▶ Pregledati ▶ Oceniti ▶ Dodeliti ▶ Izabrati ▶ Uporediti ▶ Zaključiti ▶ Postaviti kriterijume ▶ Kritikovati ▶ Odlučiti ▶ Braniti ▶ Utvrditi ▶ Proceniti ▶ Vrednovati ▶ Objasniti ▶ Uticati ▶ Tumačiti ▶ Prosuditi ▶ Opravdati ▶ Obeležiti ▶ Meriti ▶ Doživljavati ▶ Utvrditi prioritete ▶ Dokazati ▶ Preporučiti ▶ Odabrati ▶ Podržati ▶ Vrednovati 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Prilagoditi ▶ Izgraditi ▶ Promeniti ▶ Izabrati ▶ Kombinovati ▶ Kompilirati ▶ Komponovati ▶ Konstruisati ▶ Kreirati ▶ Brisati ▶ Osmisliti ▶ Razviti ▶ Diskutovati ▶ Razraditi ▶ Proceniti ▶ Formulirati ▶ Zamisliti ▶ Poboljšati ▶ Izmisliti ▶ Maksimizirati ▶ Minimizirati ▶ Modifikovati ▶ Planirati ▶ Predvideti ▶ Predložiti ▶ Rešiti ▶ Pretpostaviti ▶ Ispitati

OBILAZAK NASTAVNIKA: PRAĆENJE RADA I DAVANJE POVRATNIH INFORMACIJA

Sprovedenje praćenja izvođenja nastave i davanje povratnih informacija su najvažniji poslovi prilikom posećivanja obučenog nastavnika koji će najviše naučiti kroz refleksivnu praksu. Ali, i vi kao trener ćete takođe imati koristi. Šta smo shvatili kroz svoju obuku? Šta bi moglo da se sprovede? Kako da prilagodim svoju sledeću obuku? Praćenje rada nastavnika tokom časova zasnovano na dokazima i pripremi i naknadna diskusija: ovo su najbolji preduslovi za kontinuirani profesionalni razvoj za sve zainteresovane. Pažljivo posmatrajte nastavnika, hvatajući beleške (bolje nekoliko, ali dobro uočenih i uvek zasnovanih na dokazima), a zatim, odvojite dosta vremena za povratne informacije.

Evo tri načina na koja možete maksimalno da iskoristite vreme koje provedete na praćenju rada obučenog nastavnika:

Pripremite se

Upoznajte se sa okvirom na kome se zasnivaju vaše povratne informacije i jasno ih iskomunicirajte nastavniku koga posećujete. Tumačite ono što vidite pravično i postarajte se da vaši komentari podrže, a ne da povrede; osnažuju, a ne da obeshrabruju.

Razred je mikro društvo u kome kultura demokratije može da se živi i gde je inkluzija svakodnevna praksa. Svakodnevna praksa je stvarni život na koji utiču stvarna ljudska bića.

Pratite učenje, a ne nastavu

Umesto da posmatrate nastavnika koji predaje lekciju, krenite od ideje da je to što vi posmatrate učenje. Potrudite se da stalno na to stavljate naglasak tražeći dokaze da svi učenici uče u učionici. Tri osnovna pitanja treba da rukovode vaše posmatranje, vaše beleške i vaše povratne informacije:

- ▶ Da li su svi učenici angažovani? I, ukoliko nisu, koliko vremena je potrebno da ih se vrati na zadatak?
- ▶ Da li nastavnik jasno kaže učenicima šta bi oni to trebalo da nauče?
- ▶ Učešće celog razreda. Kako privoleti učenike da odgovore na pitanja je daleko komplikovanije nego pozvati nekoga da prvi podigne ruku. Proverite da li nastavnik menja učenike koje proziva, ostavljajući dovoljno vremena da više učenika uzme učešće itd.

Dajte povratne informacije odmah

Jasno stavite do znanja nastavniku šta je to što ćete pratiti u njegovom radu i, opet: hvatajte detaljne beleške, dajte pozitivan komentar odmah nakon časa (i vaše telo i vaše lice takođe govore), sedite zajedno istog dana, ukoliko je moguće i budite svesni da će vaše povratne informacije biti jedno od najmoćnijih sredstava za razvoj nastavnika (i vaš lični).

ZADACI ZA PRAĆENJE RADA KOJE DAJU NASTAVNICI:

Korak 1. Dajte sugestiju za praćenje rada:

Pre časa, nastavnik kaže treneru na šta da usmeri pažnju, a što odgovara samom času (npr. "Da li ću uspeti da ohrabrim učenike da aktivno učestvuju? Kako odgovaram na doprinose koje učenici daju? Kako usmeravam pažnju?").

Zadatak praćenja rada obezbeđuje da trener na ciljani način opservira čas i fokusira se na aspekte koji se trenutno tiču nastavnika. Ukoliko polaznik obuke nije siguran koji deo njegovog rada želi da se isprati, trener pruža podršku odgovarajućim sugestijama.

Korak 2. Trener posmatra rad i vodi evidenciju prema fokusu zadatka:

Pre praćenja rada na časovima, nastavnik koji izvodi nastavu razmatra kako se dogovoreni fokus praćenja rada može na najbolji način pratiti i evidentirati (npr. evidentiranjem aktivnosti učenika, evidentiranjem usmenih izjava, liste za proveru itd.). Tokom časa on/ona hvata beleške bez donošenja sudova. Beleške se pretvaraju u čitljivi oblik odmah nakon praćenja rada na času. Evidentirani podaci treba da omoguće evaluaciju onoga što se na času događalo.

Korak 3. Nastavnik i trener promišljaju o času, korišćenjem podataka:

Obrazac za praćenje rada služi kao osnova za sesiju izveštavanja o obavljenom zadatku sa nastavnikom. Polaznik obuke komentariše prikupljene podatke. Razvija se dijalog u kome trener pruža podršku nastavniku da se priseti časa. Cilj ovog razgovora jeste da nastavnik postane praktičar koji se priseća, doživljavajući i ocenjujući rezultate vlastitih postupaka, postaje svestan šta je to što čini dobru nastavu i pronalazi načine da se stalno usavršava.

Korak 4. Zabeležiti promišljanja u pisanom obliku (zapisnik):

Odmah nakon izveštavanja o obavljenom zadatku, nastavnik zapisuje glavne nalaze. Pisana promišljanja bi trebalo da obuhvate dve tačke:

- a) kratak opis časa i zapažanja trenera
- b) posledice za buduća postupanja.

Ukoliko se slede ova četiri koraka, nastavnik će preuzeti odgovornost za vlastito učenje, pošto je ovde reč o njegovoj ili njenoj profesionalnoj budućnosti.

OBRAZAC ZA PRIPREMU I PRAĆENJE RADA TOKOM IZVOĐENJA NASTAVE

Obuhvatiti: Praćenje rada (opserviranje) i povratne informacije sa časova
Datum i vreme:
Škola i razred:
Predmet i tema:
Ime i prezime nastavnika:
Ime i prezime posetioca:
Dogovor: Šta se opservira? Šta je fokus praćenja rada?

Praćenje rada (prikupljanje podataka za promišljanja)

Opis

- ▶ postupanje učenika/učenje,
- ▶ ulazni podaci nastavnika,
- ▶ razred koji podržava inkluziju/organizacija prostorije,
- ▶ interakcija između nastavnika i učenika, učenika i učenika,
- ▶ očigledno ugrađeni elementi sa radionica.

Bez donošenja sudova, samo opis i prikupljanje podataka.

Teme koje želim da istaknem tokom diskusije o povratnim informacijama

NAKON POSETE: ŠTA SAM NAUČIO/-LA IZ POVRATNIH INFORMACIJA?

Datum i vreme:

Ime i prezime posetioca:

Povratne informacije koje su mi date:

Ideje koje biram da uključim i zašto i kako:

MENTORSTVO FOKUSIRANO NA SADRŽAJ (MFS): MOĆNA PROFESIONALNA PODRŠKA

Jedan od najvažnijih delova vašeg posla kao trenera nakon obuke jeste mentorstvo vašeg polaznika obuke. Mentorstvo fokusirano na sadržaj će vam pružiti podršku u ovom radu kroz pristup koji se sastoji od tri koraka. Zajedno sa nastavnikom, prvo vidite koliko vremena imate na raspolaganju i na koje elemente modela MFS želite da se fokusirate. Ovaj model predlaže a) da se pruža podrška pripremi časa, b) prati izvođenje nastave, pa čak i učestvuje na času, i c) zajedničko izveštavanje o obavljenom zadatku sa nastavnikom. Pre detaljnog objašnjenja procesa mentorstva, daćemo neke opšte informacije o ovoj metodi koja je testirana i realizovana na međunarodnom planu.

MFS: Opšte informacije

U obuci nastavnika, centralno pitanje je podsticanje učenja među nastavnicima, tako da nastavna praksa može optimalno da se prilagodi i konstantno usavršava. Iz perspektive socijalnog konstruktiviste koja se tiče procesa učenja i promene, uspešna promena je moguća samo ukoliko oni koji uče mogu da „prevedu“ predlog, model ili novi uvid u lični repertoar delovanja. Mentorstvo fokusirano na sadržaj podržava ovaj proces adaptacije i učenja među nastavnicima kroz blisku podršku od strane trenera u ulozi mentora. U ovoj ulozi, vi radite sa nastavnikom u ciklusima planiranja, nastave i promišljanja. Na ovaj način, vi pomažete da se proširi pedagoško i znanje o sadržaju polaznika obuke i da se unapredi njegova/njena nastavna praksa. Cilj MFS je kontinuirani razvoj repertoara kompetencija delovanja nastavnika na praktičnom planu. U zajedničkom kreativnom okruženju, elementi planiranja, realizacije i promišljanja o načinu izvođenja nastave i učenju razrađuju se zajednički i na ravnopravnoj osnovi. Samo ukoliko nastavnici razumeju i mogu da zajednički kreiraju (konstruišu) korake učenja nezavisno, oni će moći da usvoje novu metodu ili pristup u svoj nastavni repertoar.

Na najfundamentalniji način, MFS se mora sagledati kao saradnja između trenera i polaznika obuke i, kao što je napred pomenuto, važno je da se oni sretnu na ravnopravnoj osnovi. Naravno, trener ili mentor možda ima više iskustva nego nastavnik. Ali, u nastavničkoj profesiji, ne postoji nešto što je 100% ispravno ili pogrešno. U terminologiji MFS, na ovaj odnos se gleda kao na 'instruiranu saradnju'. Kroz iskustvo MFS, budući nastavnik može da iskusi koliko je plodonosno razvijati se i promišljati o svim elementima nastavnog procesa zajedno sa još jednim kolegom iz struke. Dugoročno, MFS vodi ka kolegijalnom mentorstvu razreda, drugim rečima, razmeni i podršci među kolegama u školama. Kolegijalno mentorstvo razreda podstiče nastavnike da kreiraju delotvorna okruženja za učenje promišljanjem o, i usavršavanjem vlastitog nastavnog repertoara. Vi, kao trener, imate ulogu od suštinske važnosti u ovom procesu za kolege.

Dodatna literatura:

Becker, E. S., Waldis, M., & Staub, F. C. (2019). *Praktikum za usavršavanje učenja učenika i nastavnika u nastavi kroz mentorstvo fokusirano na sadržaj: eksperiment na terenu. Nastava i obrazovanje nastavnika*, 83, 12-26. doi:10.1016/j.tate.2019.03.007

Kreis, A. (2019). *Kolegijalno mentorstvo fokusirano na sadržaj – moderiranje učenja učenika na saradnički način. Iz: T. Janik, I. M. Dalehefte, & S. Zehetmeier (Eds.), Podrška nastavnicima: unapređivanje nastave. Primeri iz prakse obrazovanja nastavnika zasnovane na istraživanju (str. 37-55). Münster: Waxmann Publishing House.*

MENTORSTVO FOKUSIRANO NA SADRŽAJ: KORAK PO KORAK

Korak 1: Pre sesije sa mentorom

Pre nego što otpočnu sa sesijom, trener i učenik mentora regulišu organizaciona pitanja:

- ▶ Kada i gde se odvijaju sesije sa mentorom?
- ▶ Kada se održavaju časovi, brifing i izveštavanje o obavljenim zadacima?
- ▶ Koliko vremena traju sastanci?

Korak 2: Preliminarna diskusija

1) Nastavnik (kao učenik mentora) i trener (kao mentor) biraju ključne perspektive i pitanja koja usmeravaju fokus ove mentorske sesije. Sledeća dva pitanja u vidu smernica su uvek prisutna:

- ▶ Šta bi učenici trebalo da nauče (ciljevi učenja i sadržaj predmeta)?
- ▶ Da li je čas usmeren na onoga koji uči (osmišljavanje časa)?

2) Nastavnik predstavlja svoju ideju i relevantne nastavne materijale.

3) Trener i njegov učenik pripremaju konačan plan časa zajedno u stvarnom dijalogu.

4) Oni se dogovaraju da li čas treba da se ispredaje zajednički.

Korak 3: Zajednička odgovornost za nastavu i praćenje izvođenja nastave

Za trenera je važno da zapamti da, tokom časova, nastavnik i učenici su istovremeno uključeni u proces učenja.

- ▶ Trener predaje odabrane sekvence nastave kao model.
- ▶ Nastavnik i trener predaju zajedno.
- ▶ Trener spontano učestvuje u časovima, na primer u delu prezentacije i diskusije o rešenjima koja daju učenici.
- ▶ Učenik mentora sam predaje, dok trener posmatra i hvata beleške.

U svakom slučaju, trener posmatra i hvata beleške radi pripreme izveštavanja o obavljenom zadatku. Tačke na kojima je fokus posmatranja, kao što je napomenuto, unapred se dogovaraju.

Korak 4: Izveštavanje o obavljenom zadatku

1) Nastavnik podnosi izveštaj o tome kako on/ona misli da je čas prošao vezano za odabrana ključna pitanja, da li je bilo značajnih odstupanja od plana i da li je bilo problematičnih ili nezadovoljavajućih situacija.

2) Trener na ovo daje doprinos iz svoje perspektive, takođe u odnosu na odabrane elemente posmatranja koji su odabrani u prethodnoj diskusiji.

3) Izveštavanje o obavljenom zadatku bi takođe trebalo da se dešava kroz dijalog i obostrano konstruktivan razgovor, a ne da predstavlja dva monologa jedan za drugim.

OBUKA I PLANIRANJE KOMPETENCIJA ZA DEMOKRATSKU KULTURU (KDK)

Nastavnici mogu da organizuju široku lepezu pedagoških pristupa koji su pogodni za razvoj KDK i tako pomognu u stvaranju prijatnijih i bezbednih okruženja za učenje uz rešavanje nasilnih, diskriminator-
skih i antidemokratskih struktura u samim razredima. Trener mora da bude svestan ovoga, kao i da zna, da se ovakve naznake uvek preklapaju sa pristupima za dobru nastavu i učenje uopšte.

Kroz planiranje, težnju ka razvijanju KDK među onima koji uče i vrednovanje njihovih aktivnosti, nastavnici kao facilitatori učenja fokusiraju se na načela ovog Okvira i sprovode pedagoške pristupe i metode koje podstiču one koji uče da postanu aktivno uključeni u iskustvo, otkrivanje, analizu, poređenje, promišljanje i saradnju. Oni preispituju svoju ulogu u razredu kako bi bolje nastupali prema onima koji uče kao kompletnim ličnostima, a kod dece angažuju glavu, srce i ruke i razvijaju prakse koje najviše odgovaraju razvijanju samostalnosti i odgovornosti onih koji uče po pitanju kompetencija za demokratsku kulturu.

Da odgovorimo na pitanje koje se često čuje, i koje bi vaši učenici mogli da postave na početku: razvoj KDK se može razumeti i eksplicitno, kao tema, i implicitno, kao transferzalno pitanje integrisano u celokupnu nastavu i procese učenja koji se odvijaju u školama u okviru zajedničke odgovornosti. Pedagoški pristupi integrisani u KDK i kratko prikazani u nastavku teksta, kao što iskusni prosvetni radnici znaju, ne samo da su pogodni za razvoj KDK već takođe pomažu u stvaranju prijatnijih i bezbednih okruženja za učenje i pronalaze načine za rešavanje nasilnih, diskriminator-
skih i antidemokratskih struktura u datim sredinama.

KAKO ORGANIZOVATI PROCES UČENJA

Sledeća pitanja mogu da usmere promišljanja o tome kako organizovati procese učenja.

U kojoj meri, po vašem mišljenju, vaša nastava doprinosi tome da oni koji uče postanu aktivni građani/koji poštuju ljudska prava?
Koliko često vaši učenici imaju priliku da izražavaju vlastite ideje/slušaju različita gledišta, diskutuju o svojim razlikama u razredu?
Koliko često se pitanja koja su relevantna za ljudska prava, demokratsko građanstvo, pravdu, jednakost ili vladavinu prava postavljaju u razredima u kojima vi predajete?
Kako vaša trenutna praksa olakšava razvoj intelektualnih, ličnih i društvenih resursa koji omogućavaju onima koji uče da učestvuju kao aktivni građani?
Kako obezbeđujete vreme da oni koji uče rade jedni sa drugima na jačanju međusobnog razumevanja, kao i da upražnjavaju socijalne veštine i na taj način neguju i individualne i socijalne procese i ishode?
Koliko često uključujete praktične aktivnosti i iskustvene pristupe?
Da li delotvorno unosite prethodno iskustvo onih koji uče u svoju nastavu?

PLANIRANJE OSNOVA

Planiranje i podsticanje razvoja KDK među onima koji uče je važno za sve facilitatore učenja. Svest o nekima od njih će pomoći nastavnicima, kao facilitatorima, da uključe mogućnosti za:

Iskustvo. Prikladan način za razvijanje stavova poštovanja i otvorenosti, kao i empatije, jeste stvaranjem mogućnosti za učenje kroz iskustvo, koje može biti ili stvarno ili imaginarno; učenici su u stanju da iskuse ove stavove kroz, na primer, igre, aktivnosti, tradicionalne medije i društvene mreže, interakcije licem-u-lice sa ostalima ili kroz korespondenciju.

Poređenje. Oni koji uče mogu imati koristi od izlaganja "razlikama". Oni koji uče često porede ono što im nije poznato sa onim što im je poznato i to vrednuju kao "bizarno", kao "gore" ili čak kao "necivilizovano". Nastavnici moraju da budu svesni ove vrste poređenja vrednosti i da ih zamene poređenjem radi razumevanja, što uključuje sagledavanje sličnosti i razlika na način koji nije osuđujući i gledanje iz perspektive drugog. Oni koji uče promišljaju i angažuju se na svesnom poređenju vlastitih vrednosti i stavova sa onima koji se razlikuju od njihovih kako bi postali svesniji načina na koji konstruišu realnost.

Analiza. Iza sličnosti i razlika nalaze se objašnjenja za prakse, promišljanja, vrednosti i verovanja. Facilitatori mogu da podrže svoje učenike da analiziraju šta se možda nalazi ispod onoga što oni vide da drugi rade i govore. Ovo se može postići, na primer, pažljivom diskusijom i analizom, kroz metode zasnovane na istraživanju iz pisanih ili audio/video izvora.

Promišljanje. Poređenje, analiza i iskustvo moraju biti praćeni vremenom i prostorom za razmišljanje i razvoj kritičke svesti i razumevanja. Facilitatori, naročito u neformalnom i formalnom obrazovanju, moraju da obezbede da se takvo vreme i prostor ponude na nameran i planiran način.

Delovanje. Promišljanje može i treba da bude osnova za preduzimanje delovanja, za angažovanje sa drugima kroz dijalog i za uključivanje u saradničke aktivnosti sa drugima. Facilitatori mogu da preuzmu odgovornost za podsticanje, pa čak i za upravljanje saradničkim delovanjem, na primer, učinjenim poboljšanjima u socijalnom i fizičkom okruženju kroz pristupe "cele škole" ili partnerstava sa školama.

METODE/PRISTUPI

Ukoliko nastavnici odluče da primene KDK u svojoj nastavi, postoji osam metoda/pristupa (u zavisnosti od profesionalne pedagoške tradicije i načina na koji se ovi izrazi koriste u različitim zemljama) koji pomažu da se pristupi delovanju. Prvih pet metoda koncentrišu se na sam proces učenja, a naredne tri se odnose na konkretan sadržaj.

a) Metode i pristupi orijentisani na proces

- ▶ Modeliranje demokratskih stavova i ponašanja
- ▶ Demokratski procesi u razredu
- ▶ Saradničko učenje
- ▶ Učenje zasnovano na projektu
- ▶ Učenje društveno korisnog rada

b) Metode i pristupi zasnovani na sadržaju

- ▶ Korišćenje postojećeg nastavnog plana i programa – u okviru oblasti predmeta
- ▶ Timska nastava i integrisani pristupi nastavnim planovima i programima
- ▶ Rešavanje "skrivenog nastavnog plana i programa"

a) Metode orijentisane na proces i pristupi koji se primenjuju na KDK

- ▶ Modeliranje demokratskih stavova i ponašanja

Način na koji nastavnici komuniciraju i stupaju u interakcije sa učenicima veoma utiče na vrednosti, stavove i veštine koje stiču oni koji uče. Demokratske vrednosti, stavovi i veštine ne mogu se sticati samo kroz formalnu nastavu o demokratiji, već moraju da se upražnjavaju. Vrednosti se implicitno prenose kroz način na koji nastavnici postupaju i komuniciraju. Zaposleni u obrazovanju mogu više podići svest o vrednostima koje prenose i koje

se oslikavaju u njihovoj svakodnevnoj praksi, a to su vrednosti, stavovi, veštine, i znanje i kritičko razumevanje koje je neophodno razvijati. Izbori koje prave zaposleni u obrazovanju mogu da podržavaju – ili ometaju - razvoj demokratskog etosa kod onih koji uče. Pristupi učenja kroz delovanje i iskustveno učenje angažuju one koji uče u procesu iskustva, izazova i promišljanja , što predstavlja važan potencijal za razvoj KDK. Kroz njihove stavove, ponašanja i prakse, nastavnici mogu da kreiraju bezbedna okruženja za učenje, da rešavaju diskriminaciju i podrže individualizovano učenje na širokoj osnovi, ili ključne humanističke komponente.

Nastavnici bi mogli da razmisle kako se vrednosti iz modela KDK potvrđuju u njihovoj praksi. Na primer, nastavnik koji odabere da istraži kako se njegova/njena vrednost “pravičnosti” sprovodi u svakodnevnim aktivnostima sa učenicima može da pokuša neku novu praksu koja se zasniva na ovoj vrednosti, da uradi pilot projekat i da se osvrne na urađeno.

Okruženja u kojima se uči imaju uticaja na angažovanje i učenje učenika. Važno je negovati bezbedne otvorene prostore za inkluzivno i delotvorno učenje i za upravljanje teškim dijalozima ili emocionalnim razmenama u kojima se oni koji uče osećaju sigurno da izraze svoje misli i neslaganja. Kada nastavnici prihvate inkluzivne metode, oni šalju smislenu poruku onima koji uče: oni kažu “vi ste svi važni i dragoceni”, “svi možemo da učimo jedni od drugih”. Ovo je posebno važno u kulturno i jezički raznolikim razredima, gde su potrebni pedagoški pristupi koji vrednuju konkretna kulturološka okruženja onih koji uče.

Kada u svakodnevnu praksu uključuju modeliranje demokratskih stavova i ponašanja, nastavnici razvijaju vrednosti KDK. Oni će svesno razvijati svest o vlastitim vrednostima, usaglašavanju praksi i vrednosti i podržavati razvoj sledećih skupova kompetencija:

- ▶ poštovanje-vrednovanje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava
- ▶ poštovanje-vrednovanje kulturne različitosti
- ▶ poštovanje-vrednovanje demokratije, pravde, pravičnosti, jednakost i vladavine prava
- ▶ empatija, poštovanje i pozitivni stav prema drugim ljudima
- ▶ slušanje i posmatranje na način koji nikoga ne osuđuje
- ▶ otvorenost prema drugima
- ▶ tolerancija prema dvosmislenostima.

Demokratski procesi u razredu

Postoje mnogobrojne svakodnevne situacije u razredu u kojima se moraju praviti izbori i donositi odluke. Odluke se mogu donositi na autoritaran način, od strane nastavnika ili „najjačeg“ ili „najboljeg“ učenika, ili sledeći demokratske procedure. Sukob ili neslaganje se može presuđivati od strane najjačeg, ili kroz rešenje kojim svi dobijaju, a ono se kasnije traži i postiže pregovorima ili mirnim rešavanjem spora. Pravila razreda može da nametne nastavnik ili se ona mogu usvojiti demokratskim putem kroz promišljanja i diskusiju sa učenicima. Učenike koji imaju konkretne odgovornosti u razredu, može da odredi nastavnik ili njih demokratskim putem mogu izabrati njihovi vršnjaci. Glas učenika može postati jači, uz pomoć jednostavnih sredstava, kao što je „kutija za predloge“ (što takođe može biti onlajn alat) , koja je postavljena tako da svaki učenik može da iskaže svoje ideje, možda čak i anonimno. Postupajući na ovaj način, nastavnici delotvorno doprinose razvoju KDK učenika i korišćenju – na nivou razreda – procedura koje obezbeđuju pravičnost, jednakost i nediskriminaciju i inkluzivnost, nudeći mogućnosti za sve mlade ljude.

Demokratski procesi takođe mogu da se primene kao deo metoda nastave i učenja koji se koriste u različitim predmetnim pitanjima. Obrazovne aktivnosti mogu da obuhvataju simulacije izbora, eventualno praćenih simulacijom političke kampanje, simulacijom skupština, suđenja, definisanjem i korišćenjem fer procedura za donošenje odluka za izbor između različitih opcija, igranje uloga i simulacije koje uključuju ispitivanje stavova autoriteta (jedan dan kao gradonačelnik), pravo na slobodan govor (simulacija rada novinara) itd. Sve ove metode mogu da posluže konkretnim ciljevima učenja u nastavnom planu i programu, pri čemu se takođe razvijaju KDK.

Iskustvenim prolaženjem kroz demokratske procese, učenici razvijaju sledeći skup kompetencija:

- ▶ poštovanje-vrednovanje demokratije, pravičnost, jednakost i vladavina prava
- ▶ odgovornost i građanski stav
- ▶ veštine komuniciranja, saradnje i rešavanja sporova
- ▶ znanje i kritičko razumevanje demokratije i politike.

Saradničko učenje

Nastavnik neće biti u stanju da natera učenike da se međusobno slažu tako što će im samo govoriti da su „predrasude i diskriminacija loše stvari“. Studije su pokazale da se korišćenjem saradničkih načela najmanje dva sata dnevno u školi smanjuju tenzije i agresija između učenika i sprečava nasilje.

Proces učenja je strukturiran prema četiri konkretna načela saradnje koji pomažu da se razume, proceni i uvećaju aktivnosti učenja:

Pozitivna međusobna zavisnost: svako mora da pruži svoj doprinos. U razredu bez vidova saradnje, nastavnik može imati učenike koji sami rade na individualnim radnim listovima. Kada rade sami, u konkurentskom okruženju, učenici se ne bave pomaganjem svojim vršnjacima da ostvare dobar uspeh. U stvari, u potaji se možda nadaju da će ostali loše uraditi zadatak, tako da u poređenju sa njima oni još dobro prođu. Učenici koji rade u razredu koristeći vidove saradnje zajedno završavaju zadatke, pri čemu svako dođe na red da rešava neki problem, dok njihov partner postupa kao trener. Oni imaju zajednički cilj da dođu do rešenja, odgovora i objašnjenja.

Individualna odgovornost: nema skrivanja! U oblicima saradnje, kada nastavnik postavi pitanje ili zada zadatak, svaki učenik ima priliku da učestvuje u završavanju zadatka, pošto se vrednuje individualni doprinos i napor učenika. Ovaj proces zahteva od svakog učenika da pripremi individualni javni nastup u svakoj rundi. Učenici koji se u drugačijem okruženju ne bi angažovali, ovde se angažuju.

Jednak pristup: učešće bez diskriminacije. Nastavnik je predstavio neku temu i pita učenike da „prodiskutuju to pitanje u timovima“. Rezultat se može naslutiti: učenici koji su umeju da se izražavaju, ekstrovertniji, ili učenici koji su jako zainteresovani za temu biće uglavnom oni koji će najviše govoriti ili će samo oni govoriti. Nastavnik koji strukturira aktivnost na saradnički način, omogućava svakom učeniku da podjednako pruži doprinos, tako što će svaki učenik redom stajati jedan minut, dok mu ostali članovi tima postavljaju pitanja.

Istovremena interakcija: veće učešće po učeniku. Kada nastavnik želi da učenici vežbaju čitanje ili nešto slično, jedan po jedan, svaki učenik čita na glas, tako da nastavnik može da ocenjuje i usmerava. U razredu od 30 učenika koji su angažovani u periodu od 50 minuta, maksimalna količina usmenog čitanja na sat za svakog učenika je manje od dva minuta! U saradničkom okruženju, nastavnik deli učenike na parove, koji zatim na smenu čitaju jedno drugom. Svaki učenik može da čita naglas značajan vremenski period, a nastavnik je povećao broj mogućnosti za ocenjivanje i usmeravanje slušajući male timove.

Angažovanjem u ovim procesima, učenici razvijaju sledeći skup kompetencija:

- ▶ otvorenost ka verovanjima i mišljenjima drugih
- ▶ odgovornost za vlastite postupke
- ▶ veštine samostalnog učenja
- ▶ empatiju i razumevanje misli, verovanja i osećanja drugih
- ▶ fleksibilnost i prilagodljivost
- ▶ veštine saradnje
- ▶ veštine za rešavanje konflikata
- ▶ kritičko razumevanje samog sebe

Učenje zasnovano na projektu

Rad na projektu, ili učenje kroz projekte, jeste posebno pogodan pedagoški pristup za razvoj KDK, zato što on doprinosi sticanju kombinacije stavova, veština, znanja i kritičkog razumevanja, kao i razvijanja vrednosti. Može se koristiti u okviru konkretne oblasti predmeta, ali je takođe veoma pogodan za celokupan nastavno-planski pristup i rešavanje prioriternih tematskih područja. Učenje zasnovano na projektu nudi najbolje mogućnosti kada se izvodi u malim grupama i/ili od strane celog razreda. Njegova struktura se obično sastoji od niza koraka koji su raspoređeni tokom nekoliko nedelja:

izbor teme koja će se proučavati ili otvorenog pitanja i planiranje rada;

prikupljanje informacija, organizovanje prikupljenih informacija i odlučivanje (podrazumeva i individualnu odgovornost, saradnju u grupi i upravljanje mogućim razlikama u gledištima ili neslaganjima);

priprema proizvoda (koji može poprimiti različite oblike, kao što su poster, video, podcast, publikacija, veb-sajt, portfolio, tekst, izvođenje ili događaj);
prezentacija proizvoda;
promišljanja o iskustvu učenja.

Zavisno od odabrane teme, mogu se takođe razvijati i elementi znanja i kritičkog razumevanja sveta u modelu KDK. Kada tema obuhvata lingvističku i kulturnu raznovrsnost, ovim procesom se takođe može vršiti simulacija poštovanja-vrednovanja raznovrsnosti i otvorenosti prema razlikama i različitostima. Uloga nastavnika u učenju koje se zasniva na projektu jeste uloga facilitatora u procesu učenja. Učenici slede instrukcije koje dobijaju od nastavnika u vezi koraka koji se prolaze ali, što se tiče sadržaja, odluka se uglavnom prepušta učenicima. Glavni instrument nastavnika jeste pitanje, a ne odgovor. Napred opisana načela se i dalje primenjuju i nastavnik prati kako se odvija saradnja u grupama. Nastavnik treba da podstiče učenike da sarađuju, da podržavaju jedni druge, jedni drugima daju povratne informacije i razmišljaju o onome što otkriju, kao i o njihovim interakcijama.

Angažovanjem u ovom procesu, bez obzira na odabranu temu, pored sticanja znanja i veština o samoj temi, razvija se sledeći skup kompetencija:

- ▶ Veštine samostalnog učenja i samoefikasnosti: učenici kreću da utvrđuju izvore informacija, proveravaju njihovu pouzdanost i organizuju proces prikupljanja podataka i osmišljavaju proizvod sami;
- ▶ veštine analitičkog i kritičkog mišljenja: odnose se na razumevanje, obradu i organizovanje informacija, ali takođe i na promišljanja o iskustvu učenja;
- ▶ veštine slušanja i posmatranja, posebno u fazi prikupljanja informacija;
- ▶ empatija, fleksibilnost i prilagodljivost, veštine saradnje i veštine za rešavanje konflikata, kao i poštovanje, odgovornost i tolerancija dvosmislenosti;
- ▶ veštine komuniciranja: usmenog, pisanog, javnog govora, višejezičnosti;
- ▶ poznavanje i kritičko razumevanje samog sebe, jezika i komunikacije posebno u fazi promišljanja o iskustvu učenja.

Društveno korisno učenje

Društveno korisno učenje je takođe delotvoran način za razvijanje punog opsega KDK, zato što onima koji uče daje mogućnost da povežu znanje i kritičko razumevanje i veštine stečene u razrednom okruženju smislenim postupanjem i ciljanjem problema iz stvarnog života. Društveno korisno učenje je više od društveno korisnog rada. Ono podrazumeva pružanje društveno korisnog rada u kontekstu strukturiranog seta koraka, u kome nastavnik igra važnu ulogu kao organizator i facilitator, pri čemu zadržava jak pristup usmeren na onog koji uči i osnažuje ih za donošenje odluka i postupanje po vlastitom nahođenju, a u saradnji sa vršnjacima.

Pošto je društveno korisno učenje oblik učenja koje se bazira na projektu, za pozivanje na ovaj proces poslužiće sličan niz koraka:

Procena potreba zajednice i utvrđivanje poboljšanja ili promene koja se predviđa;
Priprema zadatka koji treba preduzeti prikupljanjem informacija, identifikovanjem i kontaktiranjem ključnih zainteresovanih strana zajednice, analiziranje opcija za rešavanje problema i planiranje intervencije;
Preduzimanje akcije angažovanjem aktivnosti društveno korisnog rada koji je smislen za one koji uče i povećava učenje i razvoj vrednosti, stavova, veština, i znanja i kritičkog razumevanja. Oblici delovanja mogu biti razni, uključujući:
Prezentaciju rada i njegovih ishoda zajednici i proslavljanje postignuća;
Promišljanja o iskustvu učenja, poželjno je kroz ceo proces, i evaluacija obavljenog posla što vodi ka zaključcima i preporukama za poboljšanje delotvornosti budućih sličnih aktivnosti.

Delotvorno društveno korisno učenje ima nekoliko karakteristika koje doprinose razvoju punog obuhvata vrednosti, stavova, veština, i znanja i kritičko razumevanja koji su uključeni u model KDK:

- ▶ građanska svest, ali i odgovornost, otvorenost, empatija, veštine posmatranja

- ▶ samoefikasnost, veštine analitičkog i kritičkog promišljanja
- ▶ tolerisanje dvosmislenosti, veštine samostalnog učenja i kritičko promišljanje
- ▶ veštine saradnje i rešavanja sukoba, zajedno sa fleksibilnošću i prilagodljivošću i komunikacione veštine
- ▶ znanje i kritičko razumevanje sveta
- ▶ otvorenost ka kulturnoj različitosti, veštine slušanja, jezičke i komunikativne veštine
- ▶ promišljanja o vrednostima i znanje i kritičko razumevanje samoga sebe.

Metode i pristupi zasnovani na sadržaju

Razvoj KDK se ne mora doživljavati kao konkurencija nastavi o osnovnim jezičkim, matematičkim, naučnim i svim drugim školskim predmetima, kao što su istorija, geografija, fizičko obrazovanje i moderni jezici, da nabrojimo samo neke od njih. Danas je od vitalne važnosti ponuditi deci i mladim ljudima Evrope vrednosti, stavove, veštine, znanje i kritičko razumevanje koji su neophodni da upravljaju svojim životima kako individualno, tako i kolektivno, generacijama koje dolaze kako bi došli do spoznaje i izbegli ponavljanje grešaka i istorijskih katastrofa. Nastavnici mogu da koriste širok obuhvat mogućnosti za uključivanje tema koje su važne za razvoj KDK. Način na koji treba realizovati niže navedene primere se može razlikovati, u zavisnosti od starosti, razreda/nivoa razreda i preferencija učenika, kao i od konteksta samog razreda.

Korišćenje postojećeg nastavnog plana i programa – u okviru oblasti predmeta

Kada se predaju na svestan i ciljan način, svi predmeti, u okviru već postojećeg nastavnog plana i programa, mogu da predstavljaju sigurno mesto za učenje aktivnosti koje podučavaju vrednosti, stavove, veštine, znanje i kritičko razumevanje, tako da oni koji uče moraju da budu u stanju da pruže doprinos demokratskoj kulturi. Iskustvo da se nastava za KDK "poseje" tu i tamo, sa nekoliko sati godišnje posvećenih temama kao što su međukulturna kompetencija ili demokratsko građanstvo, može imati negativne posledice neizbežne površnosti koja i zamagljuje i razbacuje poruke od fundamentalne važnosti. Timska nastava i razvojni procesi koji obuhvataju model KDK kroz celokupan nastavni plan i program i na preseku nastavnih planova i programa za konkretan predmet je pristup koji je moguće predvideti.

Za početak, svi školski predmeti mogu imati koristi od kratkih „probijanja leda“, tehnika grupisanja i drugih aktivnosti na izgradnji tima i evaluaciji kako bi se obezbedilo da razred postane zajednica koja podržava učenike koji su sve više motivisani da zajedno uče i doprinose i koji imaju poverenja jedni u druge i žele da sarađuju.

Nastavnici mogu da uvode metode za pronalaženje mogućnosti u postojećem nastavnom planu i programu. Interkulturalnom obrazovanju, obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanju iz oblasti ljudskih prava, na primer, može se pristupiti u okviru određenih predmeta, kao što su istorija, društvene studije i građansko vaspitanje, ali svi školski predmeti mogu podržati razvoj KDK, uključujući i jezik i književnost, matematiku, prirodne nauke, istoriju, geografiju, umetnost, dramu, moderne jezike, fizičko obrazovanje, muziku, ili informacione i komunikacione tehnologije.

Timska nastava i integrisani pristupi nastavnim planovima i programima

Osim onoga što svaki nastavnik može da učini u kontekstu konkretnog predmeta, saradnja između nastavnika nekoliko predmeta može da dovede do dragocenih i delotvornih dodatnih ishoda za razvoj KDK. Ova saradnja može da se odvija između nekoliko nastavnika koji rade sa istim razredom, koji koordiniraju svoje intervencije na širenju KDK, ali može se odvijati i između nastavnika koji rade sa različitim razredima, koji se podržavaju u angažovanju na aktivnostima partnerskog i saradničkog učenja koje za rezultat imaju razvoj KDK.

Nastavnici koji rade sa istim razredom mogu da planiraju svoju nastavu zajedno, kako bi osigurali da se međusobno dopunjuju u obuhvatanju svih elemenata KDK, što vodi ka postepenom napredovanju razreda u svim aspektima, kako bi se izbeglo preklapanje i prenebregavanje elemenata KDK. Oni takođe mogu zajedno planirati veće aktivnosti učenja koje se zasnivaju na projektima ili obuhvatiti, iz perspektive različitih naučnih disciplina tokom dužeg vremenskog perioda, transverzalne teme koje su posebno važne za KDK, kao što su ljudska prava, rodna ravnopravnost, održivi razvoj, društveno-kulturna i jezička raznovrsnost, prevencija diskriminacije i nasilja itd.

Rešavanje pitanja "skrivenog nastavnog plana i programa"

Skriveni nastavni plan i program je vrlo često neupitno *status quo* pitanje. Pošto se ovaj Okvir zasniva na tri načela: transparentnost, koherentnost i sveobuhvatnost i ima holistički pogled na procese učenja demokratije,

važno je da se škole pozabave svojim skrivenim praksama i porukama i da usaglase etos škole sa vrednostima i stavovima KDK.

Ništa što se predaje nije oslobođeno društvenih konotacija. Rodne predrasude, etničke i rasne predrasude i kulturna dominacija su najčešća zla u nastavnom planu i programu i u njegovom korišćenju u školama.

Nastavnici treba da imaju svest o, i zauzmu aktivan pristup u uočavanju nenamernih lekcija koje se predaju u njihovom okruženju. Zaposleni u obrazovanju su skloni da biraju izvore iz ograničenog tela izvora, ojačavajući na taj način društvenu nejednakosti ili kulturnu dominaciju, kao i stereotipe i diskriminaciju.

Mnogi nastavnici matematike i prirodnih nauka, na primer, insistiraju da je ono što oni predaju oslobođeno socijalnih konotacija. Učenicima se daju matematički "problemi" za rešavanje koji se retko odnose na bilo šta iz realnog života. Rezultat takvih skrivenih ili implicitnih, i verovatno nenamernih poruka, jeste da jedan broj učenika na kraju misli da taj sadržaj nije relevantan za njihove živote. Oni mogu da izgube interesovanje ne samo za rad, već i za matematiku uopšte, pošto se čini da ona nema nikakve veze sa našom stvarnošću. U mnogim studijama se zagovara da vraćanje matematike u društveni kontekst predstavlja jedan od načina za borbu protiv ove vrste "skrivenog nastavnog plana i programa".

Još jedan način kontrolisanja implicitnih poruka skrivenog nastavnog plana i programa jeste da se dobro obrati pažnja na to koji izvori i ilustracije se koriste u materijalima. Na primer, ukoliko časovi književnosti nikada ne uključuju autore iz različitih sfera života i geografskih mesta, ili ukoliko knjige za kurseve iz jezika sadrže samo slike i priče o belaćkim porodicama srednje klase koje obilaze turističke znamenitosti, tada se može razmotriti da li su učenici možda podvrgnuti nekom skrivenom nastavnom planu i programu, i da li se kroz strukture moći znanja i kulture, nastavnici ne primoravaju da nastave sa takvim diskriminatornim praksama.

Korišćenje deskriptora kompetencija

Prilikom osmišljavanja lekcija ili aktivnosti koje se fokusiraju i na proces i na sadržaj, nastavnici imaju na raspolaganju komplet validovanih i skaliranih deskriptora kompetencija. Načini korišćenja deskriptora i eventualne zloupotrebe koje treba izbegavati opisani su u glavnom dokumentu ovog Okvira, a lista deskriptora i pojedinosti o njima su dati u Knjizi 2. Oni su posebno relevantni za pedagogiju KDK, zato što su deskriptori formulisani kroz jezik ishoda učenja i mogu se uzeti kao referenca za definisanje ishoda učenja različitih aktivnosti učenja. Posebnu pažnju treba posvetiti činjenici da se, u većini slučajeva, deskriptori koji odgovaraju skupu kompetencija moraju kombinovati u izradi aktivnosti učenja.

ULOGA PROMIŠLJANJA TRENERA

Ukoliko su nastavnici u školama najvažniji akteri koji utiču na kvalitet obrazovnih procesa učenika, može se pretpostaviti da nastavnici koji rade u obrazovanju (pre- ili tokom službe) imaju značajan uticaj na kvalitet budućih nastavnika. Visoki zahtevi koji se postavljaju u smislu liderstva i upravljanja, treba da omoguće doslednu koordinaciju (sub-)ekspertize. Prva lista takve (sub-)ekspertize bi mogla da obuhvati sledeće kompetencije koje je potrebno da steknu oni koji obučavaju nastavnike:

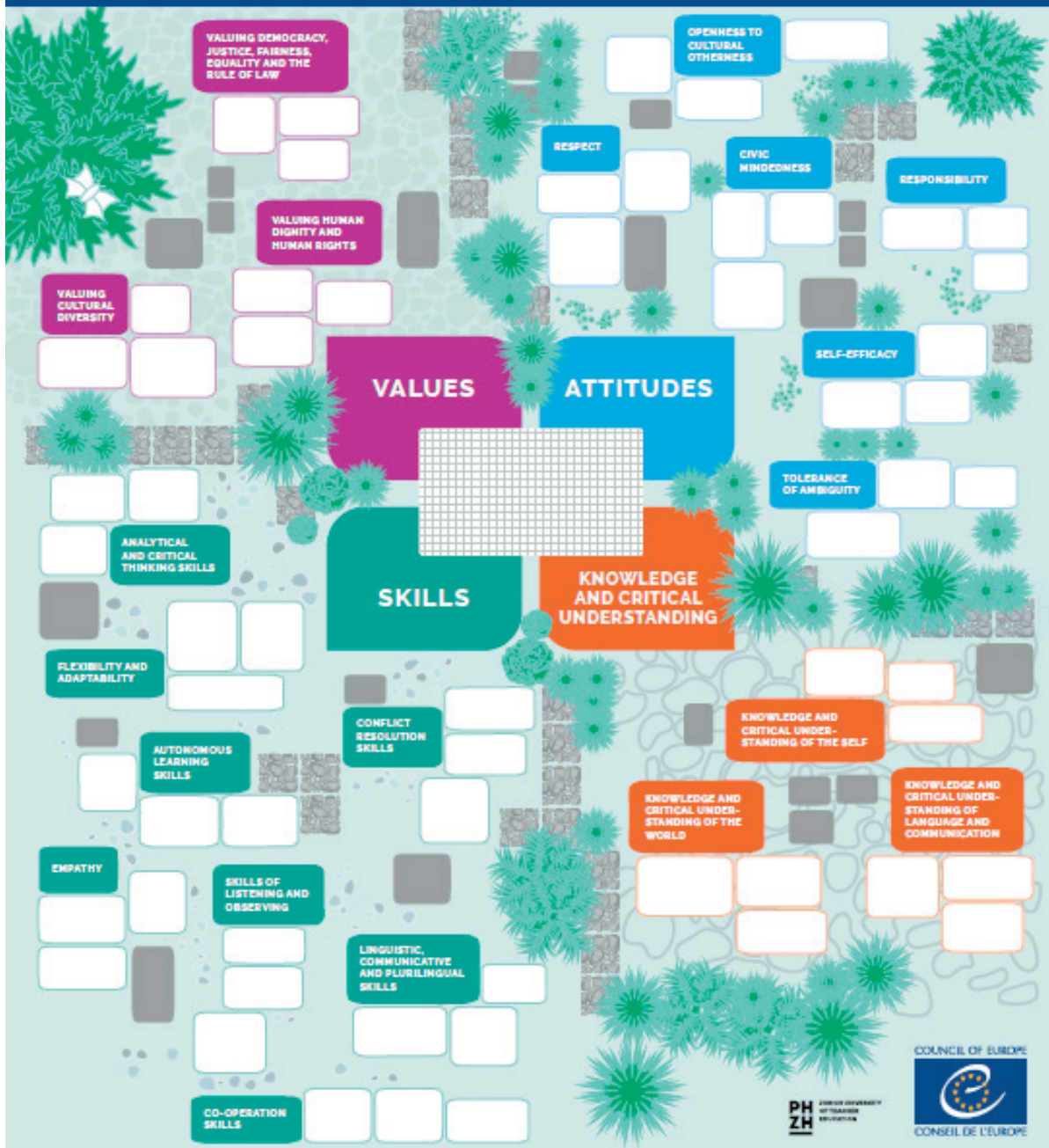
- ▶ nastavne kompetencije prvog reda (podučavanje studenata);
- ▶ nastavne kompetencije drugog reda (nastava o nastavi);
- ▶ razvijanje znanja;
- ▶ sistemske kompetencije;
- ▶ transverzalne kompetencije;
- ▶ liderske kompetencije;
- ▶ kompetencije za (interdisciplinarnu) saradnju.

Iskustvo pokazuje da sama lista kompetencija (još uvek) ne doprinosi željenom učinku. Oni koji obrazuju nastavnike treba da deluju na takav način da omoguće uključivanje i ostalih zainteresovanih strana. Kao trener, od centralne je važnosti preispitivati se i ne raditi u izolaciji

- ▶ Kako se umrežavate sa kolegama?
- ▶ Kako se obaveštavate o najnovijim dešavanjima u Ministarstvu?
- ▶ Sa kojim stručnim radnicima (ovde za pitanja inkluzije) ste Vi u kontaktu?
- ▶ Kakve kontakte imate sa direktorima škola?

COMPETENCES FOR DEMOCRATIC CULTURE

20 Competences for Democratic Culture and their matching 135 Descriptors to help you detect the strength and weakness of the democratic culture in schools and elsewhere.

Demokratska kultura: Poster bašte

Za više informacija posetite
www.coe.int/education

Kontakt

Kancelarija Saveta Evrope
 Ul. Bedri Pejani 17/18
 10000 Priština

Adresa elektronske pošte:
coe.pristina@coe.int
education.pristina@coe.int
 Tel: 383 (0) 38 407 750
 Faks: +383 (0) 38 407 751

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Zemlje članice Evropske unije su odlučile da udruže svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile stabilno okruženje, demokratiju i održivi razvoj zadržavajući kulturnu raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija je posvećena deljenju svojih dostignuća i vrednosti sa zemljama i narodima van svojih granica.

<http://europa.eu>

Funded
 by the European Union
 and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
 by the Council of Europe